

Barlay Ö. Szabolcs Ady Istene

mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyarnyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

VILÁGNÉZETI FIGYELŐ

3.

Barlay Ö. Szabolcs

ADY ISTENE

Harmadik kiadás

**A Prohászka Baráti Kör Kiadványa
Székesfehérvár
2010**

Impresszum

Barlay Ö. Szabolcs
Ady Istene

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció az azonos című könyv harmadik kiadásának elektronikus változata. A könyv 2010-ben jelent meg a Prohászka Baráti Kör kiadványaként, Székesfehérvárott, az ISBN 978-963-87578-1-4 azonosítóval. Az elektronikus változat a szerző engedélyével készült. A könyvet lekipásztori célokra a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár szabályai szerint lehet használni. Minden más jog a szerzőé.

Tartalomjegyzék

Impresszum.....	2
Tartalomjegyzék.....	3
Elgondolkoztató bekezdés.....	5
I. Bűn – Ítékezés – Irgalom.....	6
Szellemi mivoltunk garanciái és korlátai.....	7
A gének, mint pozitív és negatív tényezők.....	7
II. Vissza az ősökig.....	9
„Szunnyadt lelkem ezer évet”.....	9
Ady Lőrinc.....	12
Pásztor Mária.....	12
III. Az ős Kaján markában.....	16
IV. „Misterium iniquitatis”.....	21
Ady imádkozik.....	21
„Istenem, szeress engem...”.....	22
„Uram, nézz végig rajtam...”.....	23
„Milyen jó volna jónak lenni...”.....	23
A „bibliás Ady”.....	26
Ady olvassa az Evangéliumot.....	28
Ady Jézusa.....	28
A Patyolat Üzenete.....	29
Ady Szűz Máriája.....	30
Függelék.....	33
Pap vagyok én.....	34
Harc a Nagyúrral.....	35
Dalok tüzes szekerén.....	36
A bélyeges sereg.....	37
Az én hadseregem.....	38
Az ős Kaján.....	39
Kain megölte Ábelt.....	41
Rendben van, Úristen.....	42
Vezeklő vigadozás zsoltára.....	43
Szelíd, esti imádság.....	44
Jóság síró vágya.....	45
Egy kevésnyi jóságért.....	46
Az Úr érkezése.....	47
A Sion-hegy alatt.....	48
Menekülés az Úrhoz.....	49
»Te előtted volt«.....	50
A szétszóródás előtt.....	51
A csodák föntjén.....	52
A nagy Hitető.....	53
Volt egy Jézus.....	54
Krisztus-kereszt az erdőn.....	55
A Patyolat üzenete.....	56
A pócsi Mária.....	57

A Függelék versei betűrendben

A bélyeges sereg	37
A csodák föntjén	52
A nagy Hitető	53
A Patyolat üzenete	56
A pócsi Mária	57
A Sion-hegy alatt	48
A szétszóródás előtt	51
Az én hadseregem	38
Az ős Kaján	39
Az Úr érkezése	47
Dalok tüzes szekeren	36
Egy kevésnyi jóságért	46
Harc a Nagyúrral	35
Jóság síró vágya	45
Kain megölte Ábelt	41
Krisztus-kereszt az erdőn	55
Menekülés az Úrhoz	49
Pap vagyok én	34
Rendben van, Úristen	42
Szelíd, esti imádság	44
»Te előtted volt«	50
Vezeklő vigadozás zsoltára	43
Volt egy Jézus	54

Elgondolkoztató bekezdés

Az irodalomtörténésznek, a teológusnak még fokozottabban az a hivatása, hogy az igazat mondja, vagyis hogy állításai feleljenek meg a valóságnak. Ebből a szempontból nézve a katedra és a szószék között nincs különbség. Mindkét hely szent és generációk világnézetét formáló tényező. Nagyon aktuális az, amit Jézus mond: „Az igazság szabaddá tesz titeket” (Jn 8,32). Természetesen ő a valóságot magában hordozó igazságról beszél. A féligazság ugyanis béklyóba köt, és könnyen a teljes tévedésbe, hazugságba torkollik.

És itt kapcsolódik bele témánkba az az Ady tanulmány, amit a „*Világnézeti Figyelő*” sorozatomban ebben a harmadik számában adok közre. Az igazság feltárása és közkinccsé tétele ugyanis mindig kötelez bennünket, ha közben kiderül, hogy eddig az igazságnak nem a teljes valóság-tartalmát, hanem csak egy részletét ismertük. Vagyis akarva, akaratlan torzítottunk a valóságon. Minél nagyobb a tét, vagyis minél nagyobb a veszélye annak, hogy akár egy jogi személy, akár egy egyén, vagy egy nép becsületében súlyos kárt okoz az általunk terjesztett féligazság, kötelességünk revideálni álláspontunkat, és azt nyilvánossá is tenni.

A történészek, az irodalmárok még inkább ki vannak téve annak a veszélynek, hogy valakiről nem tudnak meg „mindent”, nincs is lehetőségük erre. Éppen ezért igen nagy a veszélye annak, hogy egy-egy kor szellemi, politikai szereplőiről szubjektív véleményüket a jól értesültség köntösébe öltöztetve objektív tényként és ennek alapján igazságként adják elő. Jelen esetben én ezt *Ady Endrével* kapcsolatban kívánom hangsúlyozni.

Ha semmi mást nem tudtam volna meg róla, csak az eddig titkosított orvosi diagnózisok megdőbentő adatait és azok orvosi értékelését, már az is elegendő lett volna ahhoz, hogy tanulmányomat megírjam. Csakhogy itt még többről van szó. *Czeizel Endre* doktor Adyról szóló tanulmánya ugyanis merőben új értékek feltárására is készítetett engem. Ugyanis az a ritka eset állt elő, hogy egy erkölcsileg roppant negatívnak bélyegzett személy Istenbe kapaszkodásának velőt rázó sikoltásaira lettem figyelmes. Épp ennek köszönhetem, hogy olyan írásaival, verseivel is mélyebben kezdtem foglalkozni, melyekre eddig nem is figyeltem. Az eddig ismerteknek értelmét és belső tartalmát pedig most értettem meg igazán, vagyis a maguk teljes valóságában. „*A halál rokona*”, a „*nem mertem megcsókolni az anyámat*”, vagy „*A fekete zongora*” kifejezéseket a maguk teljes súlyával most értettem meg.

Természetesen nem kívánhatom, hogy tudós kollegáim elfogadják azt, ahogy én mostantól „látom” Adyt. Azt azonban fontos eredménynek tartom, hogy egy teológus véleménye is elhangozzék a nagy „virtuális konferencián”, amelynek témája: *Ady Istene*.

Székesfehérvár, 2007. december

Barlay Ö. Szabolcs

A versidézetek forrása: *Ady Endre összes versei I–II.*, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1974–1975 (ISBN: 963 15 0385 2).

I. Bűn – Ítékezés – Irgalom

Ezt a tanulmányt tulajdonképpen önmagam miatt készítettem. Magamnak tartozom azzal, hogy szellemi világomban rendet teremtsék fontos elvi kérdésekben. Amikor ráébredek arra, hogy revideálnom kell eddig igaznak hitt nézeteimet, másokról, fontos személyekről kialakított felfogásomat, akkor azt meg kell tennem.

Jelen esetben ez azt jelenti, hogy *Ady Endrével* kapcsolatban sokkal árnyaltabban kell megfogalmaznom ítéletemet, mint ahogy azt eddigi tanulmányaim alapján kialakítottam magamban. Ezt kötelességem megtenni, mert hivatásomnál fogva ítéletet kell valakiről megfogalmaznom és továbbítanom mások számára. Nem lehet azon csodálkozni, ha a legújabb kutatások miatt valamit, valakit másként lát és ítél meg az ember.

Ady körül nagy viták dúltak nemcsak életének, de költészetének megítélésében is. Az Ady-életmű annyira összetett és annyi ellentmondással terhelt, hogy eleve nem szabad előítéletekkel beérni. Nyitottnak kell lenni, és állandóan figyelni, hogy saját szakmánkon kívül mit tud felmutatni más tudomány. Az irodalom különben is olyan terület, mely eleve nyitott a szellemi világ minden tája felé. Az író, mint személyt érdekelhet a saját szaktudományomon, az irodalomtörténeten kívül az orvostudomány bármelyik ága, de a karakterológia, a pszichológia, a szociológia, de a politológia is. És akkor még nem szóltam az etika, a morális, sőt a teológia kompetenciájáról.

Én abban az Isten áldotta helyzetben vagyok, hogy sokoldalú egyházi és világi neveltetésem révén az előbb felsorolt ún. társtudományok mindegyikével foglalkozom, és ezért – mint annak idején a skolasztikusok – én is az említett tudományokat, mint a teológia ancilláit, nemes értelemben vett szolgálóit, szintézisbe tudom hozni. Magyarán: fel tudom használni azokat az eredményeket, melyek segítik, szolgálják egy-egy témám tökéletesebb megértését és megértetését.

Ritkán tapasztaltam ezt olyan magas fokon, mint épp *Ady Endre* újraértékelésénél. Eddig ugyanis két véglet között imbolygott a róla alkotott koncepció, melyben természetesen a szivárvány minden árnyalat-színe is képviseltette magát. Az egyik váltig azt hirdette, hogy az erkölcsi nihilizmus bélyegét hordja magán nem csak életvitele, de alkotásai is. Ennek a nézetnek axiómája az a különben tényleg elgondolkoztató és eddig még soha kétségbe nem vont ősigazság, hogy minden fa csak azt a gyümölcsöt hozhatja, amely fajhoz tartozik. Vadszőlőről csaszlát hiába akarnék szüretelni –, de körtefán sem fog dinnye teremni. A madáchi igazság Lucifer ajkán is igaz marad, hogy „*Nem adhatok mást, csak mi lényegem*”.

Ez a koncepció mindent a morális, az etika mérlegére tesz. Ady szexuális életét épp úgy, mint az alkoholizmusát. És a magyarságot állandóan és sokszor igaztalanul ostorozó perlekedését, éppúgy, mint szecesszióra emlékeztető irodalmi alkatát és stílusát. Lényegében negatívnak és életveszélyes ragálynak tekintik az Ady-kultuszt. Hogy ennek máig élő gyökérzete van, magam vagyok a tanúja. Beszélt velem olyan Szilágyságból származó asszony, akinek nagyszülei közéről ismerték Ady életét, botrányos közéleti szerepléseit és nőügyeit, beleértve vérbaját is.

Ez az Ady-környezetből organikusán táplálkozó megrökönyödéses szemlélet mindmáig nem érti, miért lett Adyból bálvány és sokak számára irányt mutató személyiség. A legnagyobb elmarasztalók között találok saját példaképemet, *Prohászka Ottokárt*, Ady kortársát.

A másik véglet eltekint mindentől, és csak magát az író, az új korszakot és új stílust teremtő zsenit teszi a mérlegre, aki a szennyből a vér és arany bűvöletében is Ős Kajánt álmodik, és a vérbaj gyógyíthatatlan fekélyéből is a Patyolat üzenetét hallja.

Az egyetem, az iskola, az olvasó pedig mondhatott, választhatott kedve, ízlése szerint ebből is, abból is. Tény, hogy amilyen mértékben távolodik az irodalom és az olvasótábor az író életétől és korától, úgy halványodik és vékonyodik az őt behálózó negatív kritikák szövevénye.

Ennyit mindenképpen el akartam mondani bevezetőként. Adyval kapcsolatban ugyanis egy igen lényegre mutató tanulmány jelent meg hat évvel ezelőtt a Kortárs című folyóiratban *Ady Endre családfájának és sorsának értékelése* címen (2000. július–augusztus). Íróját, dr. Czeizel Endre genetikus jól ismeri az olvasó. Nos, épp ez a tanulmány készítet arra, hogy mindazt, amit ő a saját tudománya alapján közkinccsé tett, azt átvegyem és megosszam az Irodalmi Sarok hallgatóival, illetve olvasóival. Azt nem állítom, hogy téves volt eddigi Ady-képem, inkább azt kell mondanom, hogy teljesebb, a részletekre is figyelő állásponthoz jutottam, mely nem annyira a halálos bűn, mint inkább az áldozat fogalmával bővült.

A roppant szerteágazó és a teológiát is érintő szintézisemhez mindenképpen meg kell fogalmaznom néhány alapigazságot. E nélkül ugyanis pontatlan, félreérthető és kaotikus lenne mindaz, amit tanulmányomban állítani szeretnék. Ez az a filozófiai és teológiai fundamentum, amelyen állva a merészebb megfogalmazások sem okozhatnak fejtörést az olvasónak. Mert nem „szerecsen mosdatásra” kerül most sor, és a fehér rendületlenül fehér marad, sőt tisztán, vakítón és nem szürkévé maszatolva, és a fekete is fekete marad. És a pogány táltost nem alakítom át még Ady kedvéért sem új messiássá, csupán szeretnék együttérzőn beletekinteni a gének kavargó örvényébe, hogy megérezzem, mit élt át ez az ember, amikor a „fekete zongorán” játszott és közben a haragvó Jahve helyett a mosolygós Istenhez imádkozott.

Íme az örökérvényű igazságrendszer néhány tézise:

Szellemi mivoltunk garanciái és korlátai

Hogy az anyagi világ csúcsán áll az emberi lény, tagadhatatlan. Az értelem és a szabad akarat állít minket a földi lények hierarchiájának csúcsára. Ugyanakkor maradunk továbbra is teremtett, vagyis korlátozott, korlátolt lények. Ez azt jelenti, hogy mind értelmi, mind pedig akaratilag nem végtelen, és működésükben sok tényező zavarja, gátolja, céljától eltérítheti. Ugyanakkor a lelkiismeretünkbe beleépített „iránytű” segít eligazodni, ha hajlandók vagyunk ráfigyelni, és ráhagyatkozni.

Ezek a megállapítások minden normális emberi lényre érvényesek. Tehát mindazokra, akik birtokosai az értelem és az akarat képességeinek a beszámíthatóság mértéke szerint. Ezeket a képességeket nevelni, fejleszteni kötelességünk, de tönkretenni is lehet őket. És itt kezdődik mindannyiunk felelőssége, Ady is.

A gének, mint pozitív és negatív tényezők

Ma már világosan látjuk, hogy megszámlálhatatlan öröklött hajlamok rejtőznek génjeinkben testi, lelki síkon egyaránt. Ezek legtöbbször lappangó energiák (latens gének), melyek parancsra készen állnak a „bevetésre”, aszerint, hogy megfelelő körülmények, pszichofizikai klímák felbukkanása esetén milyen utasítást kapnak a személyiséget formáló Éntől. Ahogy beszélhetünk életünket befogadó és útrabocsátó anyaméhről, ugyanúgy beszélhetünk „szociális méhről”, mely a család-iskola-barátság-szerelem minden pozitív és negatív hatását magában rejt. Mindez a szövésre emlékeztet, melyhez kell a szövőszék, kellenek a fonalak, de mindezt működtetnie kell egy értelmes, szellemes, ügyes lénynek, személynek, aki egy kézben tartja a szerteágazó műveletet a fonáltól kezdve a színek variációján át a minta mindig aktivizáló figyelmeztetéséig. Létezésünk így fejlődik személyiséggé, személyiségünk pedig karakterré.

Mindez jól mutatja, hogy senkit sem lehet sablonok alapján kategorizálni. A személyiség mindig, mindenkinél roppant összetett szálakból megalkotott mű. Most Adyról lévén szó, az ő „szövőszékéhez” kell leülnünk, hogy legalább a legfőbb szálakat próbáljuk „kibogozni”.

II. Vissza az ősökig

„Szunnyadt lelkem ezer évet”

Vissza az ősökig! Ady költészetének nagy részét nem lehetne megérteni, ha nem tudnánk, mennyire izgatta őseinek élete. Ismerünk olyan írásokat, leveleket, melyek erről tanúskodnak. Íme egy a sok közül:

„Geográfia szerint a Szilágyságból jöttem, a régi Partiumból, tehát se nem Erdélyből, se nem Magyarországból. Családilag szintén se fentről, se letről, küszködő kisúri familiából, mely csak éppen hogy élt... Az Ady család különben Szilágyság egyik legrégebbi családjára, ősi fészke Od, Ad, később Diósd, s a terjedelmes Gut-Kelet nemzetségből való. Régi vagyonos és rangos helyzetéből hamarosan lecsúszott a család, s már a XV. századtól kezdve a jobbféle birtokos nemes úr kevés közöttük, de annál több a majdnem jobbágysorsú, bocskoros nemes. Erős hagyományok éltek a familiában.”

De ezt verseiben is minduntalan megemlíti:

*Hepehupás, vén Szilágyban,
Hét szilvafa árnyékában
Szunnyadt lelkem ezer évet.
Paraszt zsályaként aludt el
S bús krizantém-fürttel ébredt
Hepehupás, vén Szilágyban.*

*Hepehupás, vén Szilágyban,
Hét szilvafa árnyékában
Várt volna még ezer évet,
Míg Idő jön a csodákra.
Óh, jaj nekem, hogy fölébredt
Hepehupás, vén Szilágyban.*

*(Hepehupás, vén Szilágyban
Vér és arany, 1907)*

A kilencszázas évek elején, vagyis Ady első versei között található üzenet tulajdonképpen már sejteti mindazt, amit a költő életének későbbi szakaszáról mondani fogok. A versből három sort emelek ki prózában átírva: *Lelkem ezer éve szunnyadt őseim vérében. Óh, jaj nekem, hogy én bennem ébredt fel. Várhatott volna még ezer évet.*

A vers azt is sejteti, hogy mi is a probléma oka? Az, hogy a mostani idő (kis betűvel írt idő), nem kedvez a csodáknak. Ő ugyanis olyan korszakban szeretne élni, amikor küldetéséhez alkalmas idő köszönt a földre. Másként fogalmazva – ismervén Ady önhittségét – amikor még az idő is alkalmazkodik őhozzá. (Ady olvasatában ez a különbség a kis betűvel írt idő és a nagy betűvel írt Idő között).

Ahányszor a teológia mérlege kibillen, jelezni fogom, és rövid magyarázatot is nyújtok. A filozófia Kriszti – ahogy Erasmus nevezné az Evangéliumban rejlő igazságrendszert – úgy ítéli meg a világ és az egyes ember születésének és hivatásának kérdését, hogy a Gondviselés rendez el még a jelentéktelennek tetsző kis dolgok „menetrendjét” is. Ezen belül az ember, az egyes ember életét is. „*Őt verebet ugye két fillérért adnak? Isten mégsem feledkezik meg*

egyőről sem közülük. Nektek pedig még a fejetek hajszálai is mind számon vannak tartva. Ne féljetekek tehát: sokkal értékesebbek vagytok ti akárhány verébnél.” (Lk 12,6–7)

Ezzel a filozófiával nincs összhangban Ady jaj-kiáltása. Ő nem hisz ebben a mítoszban, az abszolút jóság misztériumában, és ezért sopánkodik, később majd lázadozik, sőt megátkozta életét. Ő olyan korban akar élni, amikor küldetését minden magyar, de még a hatalmas Isten is ámulatlan nézi, elfogadja, és hallgat rá. Életének és a véleménye szerinti küldetésnek nem kedvez ez a kis betűvel írt mostani idő.

Tudunk-e valamit az apai ág őseiről? Ők két permanens ismertető jeggyel vannak megjelölve. Ez a két jegy: a reformátusságukhoz és a szilágyi szikes földhöz való görcsös ragaszkodásuk. Ilyen az első ismert név tulajdonosa: *Ady Bálint*, református földbirtokos. Az ő fiának, *Dánielnek* szerteágazó családfája már fontos tudnivalókat rejteget számunkra. Ez a *Dániel*, Ady nagyapja, egy olyan református papnak a leányát vette el, *Viski Júliát*, akinek ősei – a családi szájhagyomány szerint – a fellázadt parasztság vezérének, *Dózsa Györgynek* a leszármazottai.

Közben figyeljünk Ady karakterének, életművének, mindenekelőtt költészetének két fontos és permanensen jelenlévő stigmájára, szellemiségébe vésett „anyajegyére”, mellyel sorsközösséget is vállal, és küldetésének gyökerét véli felfedezni benne: *a papságban rejlő profétaság és a Dózsa örökségben rejlő, bilincseket leverő szabadság mámore*.

További adatok is igazolják, hogy nem véletlen Ady hivatkozása a papi örökségre, hiszen mind apai, mind anyai ágon számos református pap neve kerül elő.

Apai ágon az említett *Dániel* nagyapa (a papleány férje) karakteréről fontos elmondani néhány jellegzetes Ady-vonást. Bolondul szerelmes volt belé az a „hattyúnyakú, büszke papkisasszony”. Oly annyira, hogy nem engedelmeskedett szüleinek, akik máshoz akarták férjhez adni, és féltették lányuk jövőjét a bohém természetű *Ady Dánieltől*. A frigy mégis létrejött. A parochia fegyelméhez szoktatott fiatalasszonynak hamar rá kellett ébrednie a szomorú valóságra: *Ady Dániel* nemcsak bohém, de képtelen megfelelni a házasság legalapvetőbb követelményeinek. Annyira összeférhetetlen, kiszámíthatatlan volt, hogy a 300 holdas családi birtokkal együtt elúszott minden. A férj gondatlansága vitte halálba a négygyermekes Júlia asszonyt.

E szerencsétlen házasság másodszülöttje volt Ady édesapja, Lőrinc, aki számára intő példa lehetett mindaz, amit otthon látott. Bár nem szeretett tanulni, de fejébe vette, hogy szorgalmával egyszer újból földbirtokos lesz. Ehhez azonban alap kellett. Ezt házasságkötéssel el is érte, elvette feleségül azt a szomorú sorsú, fekete szemű, szép árva leányt, a katolikus *Pásztor Máriát*, aki hozományul 40 hold földet kapott nevelő szüleitől. Ő volt Ady édesanyja, a rajongásig szeretett „édes.”

Mielőtt Ady szüleiről – tehát az *Ady Lőrinc* és *Pásztor Mária* házaspár – életéről beszélnek, érdemes összegyűjteni néhány mozaik darabot az anyai ágból hozott gén-örökségből.

A nagyapának, *Pásztor Dánielnek* története a család szégyenkrónikájához tartozik. Református papként kezdte Érmindszenten. Nem voltak megelégedve vele, és más eklézsiát ajánlottak fel, de nem fogadta el. Helyette a katolikus püspök birtokán intézői állást vállalt, sőt katolikus hitre is áttért. De itt sem maradt sokáig, pedig már családos volt. Felesége, *Kabay Rozália* és öt gyermeke megszenvedték *Pásztor Dániel* állhatatlanságát.

Túlnőne a kereteken, ha ennek a házasságnak bonyodalmaiba is belemerülnénk. Ezért csak röviden: az öt gyerek közül volt egy katolikus kispap, volt egy öngyilkos fiatalember és volt egy „csodaszép barna asszony”. *Róza*, aki színésznő lett, kicsapongó élete miatt került bele a család krónikájába és Ady fantáziájába. Az ötödik gyermek volt Ady édesanyja, Mária.

Azért kell megállnunk a „gén-molekulák” vizsgálata közben egy-egy epizódnál, mert Ady maga is foglalkozott velük versben vagy prózában, jelezvén, hogy ő is tisztában volt, mekkora terhekkkel – mondjuk ki – terheltséggel megrakodva jött a világra.

Például az *Eszterkuthy Éva húga* című novellájában burkoltan tragikus dolgokat ír Rozália nagyanyjáról: mivel akarata ellenére adták férjhez nagyapjához, ez a szerencsétlen asszony élete végéig undorodott a csóktól, annak ellenére hogy egyik gyermekét szülte a világra a másik után. Úgy távozott 36 éves korában az életből, hogy „szerelmetlen” volt.

Csak a mindenre figyelő irodalomtörténészek ismerik fel a titkos összefüggéseket, mikor egy-egy írás, egy költemény háttérelmzését végzik, és rátalálnak ilyen mondatokra: Már nyolcéves koromban kérdeztem: „*a mi házunk is vajon nem éppen emiatt olyan zord és szomorú?... és éreztem, hogy a mi familiánk sorsát nagy csók-adósságok nyomják s ez alatt sokan fogunk még összeroppanni*”.

Íme, kérdezem én: milyen gyermekora lehetett Adynak, ha már nyolcévesen előre érezte, hogy sokan – köztük elsőként ő maga – össze fog roppanni nem birtok-, vagy vagyonszerzés és adósság miatt, hanem egy eddig magyar nyelven soha le nem írt furcsa, hátborzongatóan ijesztő fogalommal kifejezett „csók-adósság” miatt.

Ez a masszív erotika íratta le vele, hogy ő a „*hűs-vérűek unokája*”. Ezt abban a versében írta, mely ezt a meg nem élt, ki nem élt szerelmetlenséget, mint saját élményét viszi Isten elé. Azt hiszem az egyetemes irodalomban is egyedülállóan úgy szólítja meg a Sion hegyén trónoló „*boldog, ékes, hideg Valóságot*”, mint aki a szerelmetlenség Istene.

Íme egy részlet a ritkán hallott, talán el is felejtett tragikus látteletből, *A szerelmetlenség Istenéhez* című versből

*A Sionnak hegyén szerelmetlen,
Boldog, ékes, hideg Valóság,
Én Istenem, szabadíts meg engem.*

*Kikért büntetsz, hogy így szétomoltan
Még mindig fájnak a szerelmek?
Hűs vérűek unokája voltam?*

...

*Óh, én, világ eleven halottja,
Csúfja, gyávája, elveszettje,
Mindenkinek bús odaadottja.*

*Óh, én kinek göggel szerettetni
Volna szabad csak s nem vagyok más,
Csak másokhoz ösztönzött semmi.*

*A Sionnak hegyén szerelmetlen,
Boldog, ékes, hideg Valóság,
Én Istenem, szabadíts meg engem.*

(*A Minden-titok versei, 1910*)

Vissza-visszatérnek ezek az égő és égető kínok későbbi verseiben is, mint a *Csókokban élő csóktalanok*-ban, jelezvén, hogy az ősi átkok benne megújulnak.

A sokak számára szokatlan, sőt idegen témájú verset a teológia mérlegére téve, számolni kell azzal, hogy itt egy költő beszél és nem filozófus fogalmaz, mégis lenne egy-két lényegbevágó megjegyzés. Például önmagában ellentmond a szeretet lényegének az, ha valaki „göggel akar szeretni vagy szerettetni”. Azért lényeges erre rámutatni, mert Ady karakterének egyik sarkpilléréről van szó. Ady sorsának, karakterének tragédiája foglaltatik

benne ebben a mondatban (különben ezzel a göggel bocsátotta el Lédát is hosszú szerelmi viszonyuk után).

Mégis mélyen megrendülve figyelem, hogy önteltsége ellenére, sebzetten, sőt mint a „világ eleven halottja” mégis egyedül Istenben találja meg azt a végtelen hatalmat, aki előtt le tud és le akar borulni, és könyörögve kéri „*En Istenem, szabadíts meg engem*”.

Lényegében ezért tudok én Adyval foglalkozni minden örvénylő és taszító negatívuma ellenére: vannak pillanatai, amikor megrendít görcsös Istenbe kapaszkodása. S nem szabad elfelejtenünk, hogy ezzel a kiáltással sok szent fordult az Istenhez, és a víz örvényei közül *Simon Péter* is ilyen görcsösen ragadta meg Mestere kezét. Vagy nem Jézus tanította a Miatyánkban: „*Szabadíts meg minket a gonosztól*”?!

Minket azért mégis az a családi fészek, azok a szülők érdekelnek legjobban, akik e felsorolt elődök és ősök utolsó láncszemeként, *Ady Endrét* adták a világnak. Az ő hatásuk minden síkon a legmeghatározóbb: az apáé és az anyáé.

Ady Lőrinc

„*Nagyszerű úr ám az én apám: családjának egyetlen tagja, ki elrúgta magától a latin iskolákat, ennek folytán zabolázhatatlan, igaz és természetes, ősi zsarnok magyar maradt*”. Kurta gubás parasztként érkezett Érmindszentre, ahol a 16 éves feleségének hozományára révén egy százéves kétszoba-konyhás zsúpfedeles parasztházban alapított családot. *Ady Endre* is itt született. Le is írja a *Séta bölcső-helyem körül* című versében. Apja kora hajnaltól késő estig dolgozott a felesége révén örökölt 40 holdas szikes, rossz földön. Fia azt írja, hogy apja pontosan hajnali öt órakor káromkodja el magát az alsó udvarban, és aztán dacosan, görcsösen addig művelte földjét, adogatta terményeit, hogy később illegális dohánytermesztéssel és egyéb ügyeskedéssel 100 magyar holdra gyarapította parasztgazdaságát. Nagy dohányos volt. 1929. április 22-én, 78 éves korában halt meg tüdőbajban. Tehát a halálban a fiú megelőzte az apát.

Volt ebben az *Ady Lőrincben* olyan érték is, amivel példát adhatott volna fiának: a törhetetlen akarat. Igaz, hogy zabolázhatatlan, zsarnok, olvasatlan ember volt, de két fiát taníttatta, két kezével annyit dolgozott, hogy *Endrét* is, *Lajost* is diplomával akarta és tudta is útnak indítani az életbe. És amit saját apja nem tett meg, azt ő pótolta, és otthont teremtett családjának. 1908-ban megépíthette azt a többszobás lakóházat, amit azután Ady-kúriának neveztek a falubeliek. „*Adyék megtollasodtak*”, mondogatták faluszerte az érmindszontiek. Ha mást nem, legalább ezt az akaratot igyekezett volna modellként követni és eltanulni apjától, aki kétségbeesve nézte Endre sorsának alakulását. Az írás-mesterséget, pláne a költészetet haszontalan semmiségnek tekintette. Helyette jogásznak, majd szolgabírónak szerette volna látni fiát.

Ha a dolgos akaratában nem követte apját, annál jobban követője lett a szertelen kicsapongásainak. *Ady Lőrinc* ugyanis, mint ősei legtöbbje, híres szoknyavadász volt. És ebben a zárkózott, törekeny fiatal felesége nem tudta, de később már nem is akarta meggátolni.

Pásztor Mária

Ő annak az imént említett kétes egzisztenciájú *Pásztor Dánielnek* és a „csóktalan” *Kabay Rozáliának* ötödik gyermeke. Ami szomorúság csak beleférhet egy kislány életébe, hát Mária azt megkapta. Négy évesen elvesztette édesanyját, hat évesen pedig a teljesen lecsúszott, nincstelen édesapját. „*Mostoha*” lett, csak pár osztályt tanult, sokat kellett dolgoznia a rokonoknál, akik magukhoz fogadták, és örültek, amikor „*kirepült a házból*”, vagyis odaadták

az első kérőjének, *Ady Lőrincnek*. Első lány gyermekük meghalt, másodikként született Endre (1877. november 22-én), utána négy évre Lajos.

Hogy mennyi szomorúságot hozott magával és milyen sorsa volt férje mellett, arra abból is következtethetünk, hogy pár év múlva idegösszeomlással hosszú ideig az elmeórházban kezelték. Úgy látszik sikeresen, mert nincs hír arról, hogy később kiújult volna lelki betegsége. Fiaiban próbálta megtalálni életének értelmét és kiteljesedését. Bár a kisebbik, Lajos szorgalmas és iskoláit, egyetemét elvégezte, mégis Endre volt a kedvence (bizonyára anyai ösztöne megérezte, hogy minden dédelgetése ellenére nagyobbik fia a „halál rokona”, és nem tudja megmenteni „szeme fényét”). Lehet-e nagyobb fájdalom egy édesanyának, mint eltemetni saját fiát? *Adyné Pásztor Mária* 17 évvel élte túl kedvencét, *Endrét*. 1937. november 28-án Budapesten egy villamosmegállónál, szívinfarktuszban halt meg nyolcvanadik évében. Kétszer hosszabb ideig élt, mint Endre fia.

Maradjunk még egy kicsit az érminszei százéves zsúpfedeles parasztházban. Még mielőtt a kisebbik fiú érdekes feljegyzései között lapozgatnánk, szeretném felhívni a figyelmet egy ritkán tárgyalt tényre: a szülők iskolázatlanságára. Egyik sem értelmiségi, nem származásuk okán, hanem elherdált vagy mostoha éveik miatt. Az apa, Lőrinc nem volt hajlandó kijárni a gimnáziumot, és újságolvasáson kívül később sem foglalkozott tudománnyal, irodalommal, az édesanyát, *Pásztor Máriát* pedig nevelő szülei nem iskoláztatták...

Az ősök eddig boncolgatott gén-állományával kapcsolatban épp ez az utolsó láncszem a legelgondolkodtatóbb, és csak megerősíti az ún. latens-gének szerepének fontosságát. Akármilyen jelzőt használunk Ady képességeire, akár zseninek nevezzük, akár „csak” költőnek, tény hogy benne „*az ősök ezer éve szunnyadó álmai ébredtek fel*”. Különben hogy jutott volna Párizsba az érminszei parasztházban született *Ady Endre*?

A kisebbik fiú, Lajos nyíltan elmondta, hogy bátyja nehezen kezelhető fiú volt. Erőszakos, rakoncátlan, toporzékoló természetét tudomásul kellett venni mindenkinek, Addig nem nyugodott, míg akaratát nem teljesítették. Mi lehetett ennek a pedagógiai csődnek a végső oka?

Azt hiszem, itt az ideje, hogy a születésével kapcsolatban elterjedt babonás hírről ejtsünk néhány szót. *Ady Endre* ugyanis hat ujjal született a világra! Ez pedig az ősi néphiedelem szerint azt jelenti, hogy az újszülöttre különös feladatot ró a sors. Ez nem volt ismeretlen az Ady ősöknél, a baj ott kezdődött, hogy vele kapcsolatban ezt tényleg elhitték, és terjesztették is a hírt róla. Sőt ami még furcsább, és az ő esetében végzetesnek tekintendő, hogy ezt ő is elhitte magáról, és elvárta, hogy másként kezeljék az emberek, mint a többieket. Ez egyik eredője annak az önhittségnek, ami annyira jellemző karakterére.

Nagy vonalakban az eddig elmondottak voltak a legfőbb tudnivalók a kezdetekről, az érminszei évekről.

De milyennek látta szüleit ő, *Ady Endre*?

Apámtól anyámtól jövén

*Anyám hangjában szomorúság,
Apám hangjában vad feledés.
Jaj, be kicsiny az élet,
Be kevés, be kevés.*

*Hiszen ők cselekvék, hogy élek,
Hogy sokat és nagyon akarok.
Hallgatnak s én rettegve
Érzem, hogy ki vagyok:*

*Be csoda, hogy vagyok és élek,
Hogy nem unom meg s újra merek.
Verset írok és holnap,
Már holnap megyek.*

(Szretném, ha szeretnének, 1909)

A családi krónika úgy tudja, hogy *Endre* nagyon hasonlított édesanyjára, sötét bőrét, haját és szeme színét is tőle örökölte. Nagyon szerette édesanyját, és bizonyára ismerte szomorúságának okát. Ady tudta, hogy édesanyja nemcsak apja hűtlensége miatt volt mindig könnyes, hanem azért is, mert megérezte fia boldogtalanságát.

Most egy megrendítő és sok mindent magyarázó vers következik.

Az anyám és én

*Sötét haja szikrákat szórt,
Dió-szeme lángban égett,
Csípője ringott, a büszke,
Kreol-arca vakított.*

*Szeme, vágya, eper-ajka,
Szíve, csókja mindig könnyes,
Ilyen volt a legszebb asszony,
Az én fiatal anyám.*

*Csak azért volt ő olyan szép,
Hogy ő engem megteremjen,
Hogy ő engem megfogadjon
S aztán jöjjön a pokol.*

*Bizarr kontyán ült az átok.
Ez az asszony csak azért jött,
Hogy szülje a legbizarrabb,
A legszomorúbb fiút.*

*Ő szülje az átok sarját
Erre a bús magyar földre,
Az új hangú tehetetlent,
Pacsirta-álcás sirályt.*

*Fénye sincs ma a szemének,
Feketéje a hajának,
Töpörödött, béna asszony
Az én édes jó anyám.*

*Én kergettem a vénségbe:
Nem jár tőle olyan távol
Senki, mint torz életével
Az ő szomorú fia.*

(Vér és arany, 1907)

Megdöbrentően elgondolkoztató ez a – mondjuk – Anyák napjára írt vers. Ha emlékeinkben felsorakoztatjuk költőinknek édesanyjukról írt verseit, ilyenekkel biztos nem fogunk találkozni. Most csak egyet hasonlítom össze. Annak a *Mécs Lászlónak* A királyfi három bánata című versére gondolok, akit a szakirodalom erős Ady-hatással gyanúsít. De összehasonlíthatjuk Petőfiéval is, miközben meghatódottan nézzük, hogyan csüng anyja ajkán, mint gyümölcs a fán...

Mi történt itt? Hiszen tudjuk, ő maga mondta, írta, hogy a drága jó *Pásztor Máriát*, a világ legszebb asszonyát, mindenkinél jobban szereti, és amikor csak látni akarta, sietett hozzá, abba a szobába, melyet anyja külön az ő számára tartott fent a megépült „Ady-kúriában”. Milyen anya-köszöntő az, amely virág-eső és hála-litánia helyett egy ilyen szűrős kórót nyújt át: *én kergettem a vénségbe, én miattam töpörödött és lett béna, mert torz életemmel megszomorítottam egy életre.* (Mi már azt is tudjuk, hogy fia halála után még közel húsz évig vitte lelke mélyén élete legnagyobb keresztjét, *Endre* tragédiáját).

De ezzel még nem merítettem ki ezt a lepecsételt titkokkal teli problémát. Van ennél még rémisztőbb verse is, melyben riadtan tudtára adja a világnak: „*Nem merem megcsókolni anyámat*”. Hogy hitelesítsem mindazt, amit ezután mondok a teológia nyelvén, idézem a vers egészét. Címe: *Akit én csókolok*.

*Akit én csókolok, elsápad,
Nem merem megcsókolni
Az anyámat.*

*Jaj azoknak, kik álmodnak
Rólam, hívő barátoknak
S szeretőknek.*

*Jaj azoknak, akik szeretnek,
Mert nem hiszek már régen
A szívemnek.*

*Akit én csókolok, elsápad,
Nem merem megcsókolni
Az anyámat.*

(Az Illés szekeren, 1908)

Hogy itt valami végzetes dolog történt, arról meg lehetünk győződve. Már önmagában az, hogy egy anyját rajongásig szerető fiú *Az anyám és én* versét egy olyan kötet első oldalán jelenteti meg, melynek *A halál rokona* címet adja, mutatja, hogy Ady ekkor már talán valami belső meghasonlás miatt rettegett a haláltól. Ezt a nagy kérdőjelet kellene megfejtenünk. Ha nem tesszük, nagyot vétünk az igazság ellen. Nem szólva arról, hogy eleve értetlenül állnánk Ady verseinek, sőt egyes szavainak megértése előtt is.

III. Az ős Kaján markában

Úgy gondolom, hogy a most következő fejtegetésben megkísérlem a lehetetlent. Tudniillik úgy szeretném megmagyarázni az Ady-titkot, hogy közben nem kívánom magamat beavattatni abba a külső szemlélő számára kissé perverz, állandóan önismétlő és ezáltal már-már unalmas, sőt ízléstelen libidó-világba, mellyel át van szöve Ady költészetének legnagyobb része. Legjobb, ha ezt a fejtegetést a teológia mérlegére téve mondom el. Előtte azonban a témához szorosan kapcsolódó adatok közül rögzítenem kell a legfontosabbakat, egyrészt azért, hogy végre megismerhessük az igazságot, másrészt elfogadhatóvá tegyem a teológiai analízist és a végső szintézist. Egyelőre elégedjünk meg a „száraz” adatokkal, melyeket *Czeizel Endre* orvos gyűjtött össze és több tanulmányban adott közre. Számomra garanciát nyújt szakorvosi és orvosetikai hitelessége. Adatainak egy részét klinikai irattárból zárójelentések alapján állította össze, mely jelentések borítóján ez olvasható: „60 év múlva felbontható.” (Vagyis kb. 1975-ig titkosítva voltak). Itt csak a legfontosabb „száraz” adatokat közlöm az események, valamint az orvosi és a teológiai értékelések teljesebb megértése céljából.

A kis *Endre* életét már elemista kora óta szokatlanul átszötte a szexualitás iránti érdeklődés, túlzott kíváncsiság, sőt igény. Ezt ő írja visszaemlékezésében: már háromévesen nem nevezhette magát tisztának. Prepubertás kora óta pedig éjszakái, álmái a nemiség körül forogtak. *Katinkáig* című novellája bőven beszámol a részletekről. Tizenhárom éves korában a szexualitással kapcsolatos ájulása miatt orvoshoz viszik. A diagnózis: idegkimerültség. Tizenhat évesen a szerb Helénával élte át első nemi kapcsolatát. Ettől kezdve nem tudott és nem is akart uralkodni önmagán, és a legútszélibb némberekkel élte alkalmi kalandjait. Saját bevallása szerint először zilahi diák korában szerezte meg a vérbajt. Ezt eltitkolta, és csak évek múltán, debreceni egyetemi éve alatt kezelte magát szakorvossal. 1902-ben útban Pest felé a vonaton ismerkedett meg első, de végzetesnek nevezhető szerelmével, *Novák Mária* orfeum énekesnővel. Találkozásukról, alkohol mámoros dorbézolásukról, a nőtől szerzett vérbajáról később novellát írt: *Mihályi Rozália csókja címen* (Nyugat, 1908. március 16.).

Mivel ekkor még nem találták meg a vérbaj kórokozóját, a szifilisz, a luesz kezelése a mostanihoz viszonyítva kezdetleges volt, és a század elején e betegségnek vér és csók által történő fertőzése közismert volt.

És itt tulajdonképpen már választ is kapunk arra a megrendítő kijelentésére, melyről imént írtam: „*Nem merem megcsókolni az anyámat*”.

A szomorú és végzetes tragédiával járó adatok regisztrálását folytatva, következzenek a *Léda-korszak*. 1903-ban ismerkedett meg egy férjes asszonnyal, *Diósi Ödönnével*. Ez a feltűnően szép fiatal asszony a leggazdagabb nagyváradi zsidó famíliák egyikének, a *Brüll* családnak volt ekkor már szegény leszármazottja. Apja ugyanis tőzsdén elvesztette a nagyszülők óriási vagyonát. Neve *Brüll Adél*. Ma már nem mindenki tudja, a „Léda” név nem más, mint az „Adél” visszafelé olvasása. A család anyagilag úgy tönkrement, hogy Adélt nem igazi szerelme, *Ordódy György* főhadnagy vette el, hanem egy cégfestő kisiparos fia, *Diósi Ödön*. (Ezt is számításba kell venni Léda Ady iránt kiobbant szerelmének történetében.) Tény, hogy a kilenc évig tartó szerelmi háromszögről mindenki tudott. Párizs, a Földközi-tenger és annyi ezer élmény közül a szakirodalom mindössze azt írja Léda javára, hogy elhitette Adyval költői, írói zsenialitását. Nagyváradon ugyanis egy ideig csak újságírással akart foglalkozni. Ennek ellenére ez a kilenc év is telve volt gyötrellemmel. Léda sem volt elég, újabb szerelmek párizsi lányokkal, újabb vérbaj, melyet a párizsi magyar követség orvosával kezeltetett. Mindezt tetézte Lédától halva született leánygyermek. A bizonyíték: ő

is hat ujjal született. *A mi gyermekünk*: „*Bús szerelmünkből nem fakad szomorú lényünknek a mása...*”. Döbbenetes az életén átsuhanó, mindig újra megjelenő halál. Minduntalan öngyilkossággal foglalkozott. Még Lédát is rá akarta venni, hogy együtt haljanak meg, egymást átölelve ugorjanak a mély tóba (*A tó nevetett*).

1912-ben végleg „elbocsátotta” *Lédát*, s egyre többet gondolt a házasságra. Az öregedés irtózatából menekülve mindinkább a házasság menedékébe szeretett volna húzódni. Egyik nagyon távoli rokon családnak, a *Boncza* famíliának nála 17 évvel fiatalabb lányát, *Bertát* vette feleségül 1915. március 27-én.

A *Csinszka-korszak* Ady Endréje már nem azonos a régivel. A diák szerelemmel indult kapcsolat vége – ahogy *Boncza Berta* maga mondta – betegápolás lett. Hiszen a mindössze négy évig tartó házasság utolsó éveiben *Ady Endre* már testi-lelki beteg férfi volt.

Hogy némiképp érthető legyen mindaz, amit végül majd a teológia nyelvén összefoglalóként mondani szeretnék, vissza van még a legnehezebb feladat: meghallgatni az orvost, a szakembert, mit élt át 20 éven keresztül a halál elől menekülő költő. Ehhez csak a *Teréz anyák* irgalmas szeretetével lehet és szabad közeledni. Most tehát nem a felelősségre vonás és ítélkezés, hanem a beteg fölé hajló irgalom sorai következnek az orvosok diagnózisa alapján.

A „sápadt démon” (*Treponema pallidum*), vagyis a vérbaj kórokozóját 1905-ben azonosította az orvostudomány. A *Salvarsant*, mint hatékony gyógyszer csak 1909-ben hozták forgalomba. Elterjesztéséhez évekre volt szükség. Ady ilyen terápiában soha sem részesült. Így maradt a tüneti kezelésnek számító arzén- és higany kezelés. Rögzítve az orvostudomány akkori diagnosztikáját és terápiás eljárásait, *Czeizel doktort idézve*, az Ady-kérdésben az alábbiakat kell tudnunk. A fertőzés után az ún. *elsődleges vérbaj* esete áll fent. Ezt azonnal kezelni kell, és általában a tünetek (kemény fekély, a nyirokcsomók duzzanata) 10 héten belül elmúlnak. Ady esetében – éppen titkolódzásai miatt – nem tudni, hogy időben megtörtént-e az orvosi beavatkozások. Ezért *Czeizel* feltételezi az ún. *másodlagos vérbaj* bekövetkeztét, mely a fertőzés után a harmadik hónap körül szokott jelentkezni, és a kórokozónak a vér útján történő elterjedésére vezethető vissza.

Ilyenkor már az egész szervezet beteg: hőemelkedés, általános nyirokcsomó-duzzanatok, de még ennél is kínosabb, hogy a bőrön és a nyálkahártyán, majd a torokmandulákon idült gyulladásos foltok, kiütések jelennek meg. Az adatok bizonyítják, hogy Adyt 1904-ben a párizsi magyar követség orvosai ezekkel a tünetekkel vették kezelés alá. 30 arzénos injekciót kapott, majd jódtablettákat kellett szednie. Itt jegyzem meg, hogy ebben a korszakban írt versei minduntalan emlegetik csókjai kapcsán a „véres rózsákat”. Ez a kifejezés is pontosan fedi az előbb elmondottakat.

Mivel *Czeizel* doktor élt a lehetőséggel és tanulmányozta az ún. Ady-dossiét, vagyis a szigorúan bizalmas és 60 évre titkosított orvosi jelentéseket, ezért ő Ady esetében biztosra veszi a végső és *harmadlagos vérbajnak* nevezett állapot fennforgását is, hiszen bizonyított, hogy ez okozta korai halálát. Tünetei: sok kellemetlenséget okozó állandó viszkető, vörös kiütések, az érszövődmény legjellemzőbb megnyilvánulása az aorta (főverőér) idült gyulladása, tágulata, majd a közvetlen halált okozó megrepedése.

Tény, hogy *Ady Endre* 1919. január 27-én a fent felsorolt végzetes betegségek miatt hunyta le szemét 42 éves korában. Halálának egyetlen oka önpusztító élete volt.

Mindazt, amit eddig oldalakon keresztül írtam, mondtam, nélkülözhetetlen feltételnek tartom, hogy a tények figyelembevételével igyekezzünk mindent a megfelelő helyre tenni. Ezt az igen szerteágazó feladatot én, aki egyben teológus (is) vagyok, talán tárgyilagosabban tudom elvégezni, mintha csak irodalomtörténész vagy csak orvos lennék.

A lelkünk, életünk, sorsunk alakításához azért kaptuk a Teremtőtől a természeti törvényeket, mert Ő, mint e törvények alkotója ezeken keresztül tudja irányítani kibontakozásunkat. Szabad akarati létünk miatt lehetőségünk nyílik arra, hogy ezeket az

isteni direktívákat elfogadjuk, ezek szerint rendezzük be önmagunk életét, avagy megkerülve és kijátszva azokat, a magunk feje és ösztöne szerint élünk. A vallás – a legtöbb vallás – segít abban, hogy ezeket a természeti törvényeket felismerjük és beleépítsük neveltetésünk és önnevelésünk rendszerébe.

Ady ismerte ezeket a törvényeket! Egyrészt családi örökségként, több papi generáción keresztül, valamint egyházi iskolákban nevelkedve (piaristák, református kollégiumi tanárok), tudta, ismerte nemcsak az Ószövetségben lefektetett Tízparancsolatot, de az Újszövetség még kifinomultabb normarendszerét is. Éppen ezért tudta és (vissza)jelezte is, hogy lelkiismerete tisztában volt a „Ne paráználkodj!” és a „Házasságot ne törj!” tiltások horderejével.

Hogy mégis más utat választott, és a maga ösztöne szerint akarta fiatal éveit irányítani és élni, ahhoz döntések sorozatára volt szükség. Hogy örökölt hajlamai, latens génjei e döntések megtételekor erősen befolyásolták, a fent elmondottak alapján tagadhatatlan és igazolható. De azt is tudta, kellett tudnia, hogy e törvények megtartásához a Teremtő Isten segítséget is nyújt. Hogy kezdetben erre is kapott indítást, ő maga írta egyik versében, „*S egyszer, életem csúnya fokán, / Pap akartam lenni Kalocsán. / Rómához állott, kicsi hija / Prédikátorék pogány fia.*”¹

Ady magatartását a teológia mérlegére téve, még nagyobb bűnnek kell minősíteni azt, hogy nemcsak ún „szabad nőekkel”, hanem házasságtörés „halálos bűnét”. És ekkor még nem említettük e bűnökkel együtt járó közösség ellen elkövetett borzalmakat, a fertőzés továbbadását, mások és önmaga életének, életerejének felelőtlen tönkretételét, és öngyilkossági kísérleteit. Ez utóbbi a Tízparancsolat ötödik parancsa elleni súlyos bűn.

De maradjunk még Ady életének e legzavarosabb és legtragikusabb korszakánál. Ha a tékozló fiú történetét vesszük ősmódelként, akkor alighanem helyes az az állítás, hogy ez a közel két évtizedet felölelő állapot a „disznó vályús” ocsmányságnak felel meg. Ezekben az egyre hosszabbra nyúló években végig járta a poklot, és saját magát nem egyszer szörnyetegnek nevezte.

Amit kifelé mutatott, vagyis ami a jellemét meghatározó magatartását illeti, ekkor az az Ady még jellegzetesen hetyke valaki. Nőügyeiben az üres ostobaságot a saját vétkeinek dicsőítésével palástolja. A szilágysági „kurta nemesekre” annyira jellemző nagyokat mondogatás mindennapivá silányítja jellemét. A disznófejű nagyúr² rabjává válik.

Mit tesz a lejtőn egyre gyorsabban és mélyebben zuhanó titán? Hivalkodik „teljesítményeivel”. Egyelőre ezt teszi Ady is. Hiába kapja a figyelmeztetéseket. Láttuk, hogy mindenegyus „fertőzés” után kétségbeesett, öngyilkos akart lenni. A „sápadt démon” réme, vagyis a vérbaj tünetei sem térítették észhez. Költészetet faragott ebből is és versek sorozatával akarta elhitetni, hogy *ő az új daloknak ifjú Apollója*³. Ijesztő tabló előtt állunk! Hivalkodik a bűnnel. Ezt sem a teológus mondja, hanem maga Ady, aki most vad paripájával a Tízparancsolat ellen lázadó élére vágat. Ezeket írja a *Dalok tüzes szekerén* című versében: „*Vad paripám hajrá... Gyí keselyem: fiatal Bűn... Fény-országúton, hajrá, paripáim / Nem vágnak élénk / Soha gyöngye karú, vén kocsisok.*” Értjük, ugye? A kordékon döcögő, gyöngye karú, átkot szóró „vén kocsisok” mi vagyunk, akik az erkölcs és a törvény nevében az Isten paripáin hirdetjük: „*Ne paráználkodjatok!*”

¹ *Pap vagyok én* (Függelék, 34. o.)

² *Harc a Nagyúrral* (Függelék, 35. o.)

³ *Dalok tüzes szekerén* (Függelék, 36. o.)

Kis kordék dőcögése
Átkát utánunk szórja, no, szórja,
Úgye paripáim? Hol járunk mi akkor,
Hol jár már akkor
Az új daloknak ifjú Apollója?

A „csak azért is” dühével rohan, vágat, és még véresre is veri lovai tomporát, hogy még gyorsabban rohanjon. Hová? A vesztébe... (Azt ugyanis senki se gondolja, hogy a természet Istentől belénk vésett törvényei ellen büntetlenül és kegyetlen megtorlás nélkül fel lehet lázadni... Ez még az ő Kajánnak, *Lucifernek* sem sikerült).

Az évszázad fordulóján a szifilisz olyan volt, mint ma az AIDS. Rettenetes pusztítást végzett. De olyan beteg kevés akadt, aki ezzel még büszkélkedni is akart volna. Látszatra –, de csak látszatra! – Ady ezt teszi, és beáll e különös „hadseregbe”.

Egyre érthetőbbé válik, hogy miért foglalkoztam részletesen *Czeizel Endre* tanulmányával. „Mebélyegzett, gyógyíthatatlan sereg” és az ehhez hasonló jelképek sokasága, a halál állandó emlegetése, a „fekete zongora” mind a szifilisz miatti rettegésre utal. E tanulmány nélkül nehezen tudnám helyére tenni ezeket a verseket, például a most következőt:

„...Szaladnak a bélyegesek / S egy nagy csillag van a homlokukon /...Idők kovászai,
 megyek én is veletek / Bélyegesen, csillagosan”⁴

Sőt, másik versében saját hadseregének nevezi a „bélyeges sereget”.⁵

„*Fiatalok. / Ti vagytok az én országom, /...Előre, drága hadseregem, / ... Előre. / Nincs már nekem semmim, / Ti vagytok az örökség, / A jutalom, / ... fiaim, / Szép lesz elesni értetek / Majdnem-majdnem / Fiatalon.*”

Nem kell külön magyarázatot fűzni ezeknek a verseknek háttéréhez. Ezek az önmarcangoló sorok magukról és magáról a tragédiáról beszélnek.

Ha valamiben igaza volt Lédának, akkor azt abban látom, hogy elhitette vele, hogy nem elégedhet meg az újságírással, a rovatvezetéssel, mert zseniális költő lakik benne. Neves irodalomtörténészekkel vallom, hogy az egyetemes irodalomban is ritka az, ahogy *Az ő Kaján*⁶ 17 versszakában megfogalmazza züllésének tragédiáját.

Elemezve és a pszichoanalízis mesteri fogásait alkalmazva, azt kell mondanom, hogy döbbenetes a találkozása a Sátánnal. Jellemző a magyarkodó Adyra, hogy az ő Kaján Keletről jön és paripán (még jó, hogy nem „fehér lovon”). Drámai a milió és az atmoszféra sejtetése: míg a Sátán vállán bíbor, addig ő csak egy kopott „rossz zsaketben” dülöng...Mintha „fekete misén” lennének: van feszület és két gyertya. De a harc eldőlt: „*áll a bál és zúg a torna*”, mert egy céda őse arra készíti, hogy így szólítsa meg az ő Kajánt: „*cimborám, / Apám, császárom, istenem*”. A Sátán legyőzte, és mivel semmije sincs már, nyögve kínálja törött lantját és összetört szívét. Kétségbeesve látja, hogy a Kajánnak ez se kell... „*elkopott / A büszke oroszlán-köröm.*” Ijesztő, ahogy meztelenre vetkőzik a lelke, és bevallja, hogy hiába áll elő büszke magyarkodásával is – „*Mit ér az ember, ha magyar?*” Még kétségbeesve, utolsó kísérletként felmutatja „urának” a Sátánnak megmaradt kincseit: „*van egy anyám: szent asszony, / Van egy Lédám: áldott legyen*”...de hiába! De talán versei meghatják: „*Volna talán egy-két nótám is*”...De erre sem figyel az ő Kaján... Hátha értékeli azt az állapotot, amibe most van: „*lelkem alatt / Egy nagy mocsár: a fürtelem.*” Az ő Kajánt mindez nem érdekli... Még egy nagyot üt a vállára, célját elérte, száguld tovább Nyugatra! Új pogány tornákra szalad.

És hova lett Ady? Hol keressük?

⁴ *A bélyeges sereg* (Függelék, 37. o.)

⁵ *Az én hadseregem* (Függelék, 38. o.)

⁶ *Az ő Kaján* (Függelék, 39. o.)

*És én feszülettel, tört pohárral,
Hűlt testtel, dermedt-vidoran
Elnyúlok az asztal alatt.*

Hadd jegyezzem meg csendesen, hogy még ebben a versében is kétszer beszél a *feszületről*, melyről mindannyian tudjuk, hogy Jézustól elválaszthatatlan. És még a pokolban is megjelenik előtte *édesanyja, a szent asszony*.

Egy teológus számára, aki egyben irodalomtörténész is, a fent elmondottak elegendők ahhoz, hogy előre sejtse ennek a tragikus életnek nagy katarzsisát. Hiszem, hogy nem ért félre az olvasó, amikor azt mondom, hogy míg az édesanya, a szent asszony és a feszület a látókörben fellelhető, addig a Saulok sorsa előbb-utóbb Damaszkusz felé kanyarodik. Természetesen ez is csak egy esély, de számolni kell vele. Ady esetében ez várható volt. Nézzük ennek a Damaszkusz felé vezető útnak egy-egy szakaszát.

IV. „Misterium iniquitatis”

Igen, a teológia mindig is mondta, vallja, hogy a bűn minden szempontból misztérium, titok. Akár Isten felől közelítem meg, akár a bűnt elkövetni képes ember felől. Titok, nagy titok. Ezt nyomon követhetjük Ady esetében is. Nagyon mély titok-elemekre jöhetünk rá, ha belemélyedünk sorsának alakulásába. Talán senki így nem tudta kifejezni a bűnben rejlő már-már misztikus borzalmat, mint Ady, aki a *Kain megölte Ábelt*⁷ című versében épp azt a pillanatot éri tetten, ami a halálos bűn lényege: a gyilkosságot, a halállal végződő gyilkosságot. És épp az a megdöbbenő, hogy még azt is észreveszi, hogy ő azonos mind a kettővel. Vagyis az önmagában élő gonosz Kain meggyilkolja Isten gyermekét, Ábelt, aki szintén azonos önmagával. Bár tudta, hogy ölni nem szabad, mégis „*Kain megölte újra Ábelt: / Megöltem magamat*”... A misztérium analízise még mélyebbre hatol, és bevallja, hogy eközben „*Kain ... százszor többet szenvedett*”, hiszen „*megölte önmagával együtt / Ábelt, gyermekedet*”. Nem nevezném ezt tudathasadásnak, és nem is szavak vagy metaforák játékanak, hanem teológiai meglátásnak, a halálos bűn önpusztító tragédiájának.

Ady igazi megértéséhez azért ismerni kell a kálvini teológiát is. Hiszen ebben a versében azért van egy igaztalan vádaskodás Isten felé is: „*te nem adtál elég erőt, / Uram, hogy ketten legyünk eggyek*”. Tehát a végső ok, hogy megölje önmagában a gyilkos Kain az ártatlan Ábelt, mégis csak az az Isten, aki nem adott elég erőt neki ahhoz, hogy ezt ne kövesse el.

A katarzis felé vezető út első lépéseit csak az méltányolja, aki tudja mit is tartalmaz a kálvini előrerendelés, a predestináció tana. A *Rendben van Úristen*⁸ című vers azt sugallja, mintha valaki (Valaki) ezt az egész viharos ámokfutást akarta: „*istenelte*” volna, mintha ez lett volna előre megírva: „*Ki akarta, hogy megtagadjam, / ... Ki fűrészt engem rosszban, jóban? / ... Ki akarta, ki istenelte / Bús lényemet, így ki nevelte, / ... Ki akarta, hogy ne akarjak*”.

Aztán jön az első nagy felismerés: a *Vezeklő vigadozás zsoltára*. Gyakran látja önmagát keserves szomorúan. Különösen akkor tör rá ez a sötét hangulat, amikor ráébred, hogy elherdálta a legnagyobbat: igazi hivatását: „*Tudom, hogy magasságba küldtek / S pályám grádicsát mégis sírva hágom. / Rút bűn az én szomorúságom*”. Látja azt is, hogy az élet önmagában csodálatos és szép és gyönyörű, sőt szent... „*Feledtem, hogy szent az én testem, / Mert örök Rend fehér folyói mossák: / Csodálatos csodálatosság / ezért Bűn az életet nem szeretni / ... Csak örülni szabad, csak örülni*”.

Érdemes megjegyezni, hogy ebben a fázisban még sokáig az Ószövetség Jehovája, a „rettenetes, a félelmetes, a haragvó Isten” jelenik meg lelkében. Ebben a versében, a *Vezeklő vigadozás zsoltárában*⁹ is ilyen sorok olvashatók: „*Jehovák, Jehovája Élet. / ... Minden jajom, víg-hahotázva szánom, / Bocsásd meg szomorúságom.*”

És ha közben bele-bele lapozunk levelezésébe, igazolva látjuk e belső szomorúság külső „okait”. Tudniillik fogait tönkretette a nikotin, a napi 70–100 cigaretta. Gyakran dagadt volt az arca, ezt követte a foghúzás... Vagyis ritkán látták nevetni.

Ady imádkozik

Mindezt a külső-belső fájdalmat látván, engem megrendítenek Ady könyörgései a vígságért. Ő, aki itta a kéjelgés örömeit, lényegében a felodhatatlan szomorúság jaj-kiáltó

⁷ *Kain megölte Ábelt* (Függelék, 41. o.)

⁸ *Rendben van Úristen* (Függelék, 42. o.)

⁹ *Vezeklő vigadozás zsoltára* (Függelék, 43. o.)

rabja volt. Aludni nem tudott, ha mégis, akkor saját jaj-kiáltásaira riadt fel. A *Szelíd, esti imádság*¹⁰-ban ezt olvasom: „*Aludjak kacagón / Álmodjak kacagón*”.

Tény – ő maga vallja –, hogy az Ady-sorsban nem öröm rejlik, hanem gyötrődés és szomorúság. Jóllehet az Ószövetség Istenének, Jahvének arcát is haragosnak látta eddig, de most, hogy „éhezik a jó kedvre”, külön könyörög „a kacagás szent Istenéhez”:

„*Éhezem, Uram, a jókedvet, / Szomjazom nevetésed, / ... Lássam egyszer vidám arcodat / Kacagó, szent sirásba fultan*” (Könyörgés egy kacagásért).

A katarzisznak és a metanoiának számtalan formája létezik. Elég ritka az, amit Ady választott: bevallja, hogy mindenben alulmaradt, semmi sem sikerült az életében, kudarcot kudarcra halmozott, ezért megadja magát az Istennek. Igaz, hogy még tele van kétellyel: „*hiszek hitetlenül*”, mégis lépésről lépésre feladja eddigi állásait. A teljes kudarcra utal az a gyakran használt negatív töltetű és jellegzetesen „Ady-s” kifejezés, hogy ő már élő halott, sőt a halál rokona. (Czeizel doktor tanulmánya megmagyarázza, hogy miért!)

Az még megrendítőbb és a teológia szintjén érthető, sőt igazolható, hogy ő, a szeretők szeretője kimondhatatlanul vágyik arra, hogy szeressék. E mögött ott rejtőzködik az a *Szent Ágoston-i* klasszikus kijelentés, amit ő épp konverziója mottójaként jelentett ki: „*Nyugtalan a mi szívünk, míg Benned nem nyugszik meg, Istenünk*”. Bár egyszer sem szerepel Isten neve Ady egyik legismertebb versében, a *Szeretném, ha szeretnének* kötet első versében, és nyíltan nem is jelzi, hogy kire is vonatkozik, áttételesen én kezdettől fogva legmélyebb istenes versének tartom:

„*Szeretném, hogyha szeretnének / S lennék valakié*”.

Hogy mennyire nem járok messze ennek a feltételezett és tényekkel nem igazolható állításnak igaz voltától, érdemes megnézni, hogy mikor is született ez a vers? Épp a Léda-korszak legszenvedélyesebb korszakában. Ha valamikor, hát azokban az években (1903–1912) nem gondolná az ember, hogy szeretet-éhség kínozza. Pedig a vers erről szól: „*jaj, nem tudok így maradni, / Szeretném magam megmutatni, / Hogy látva lássanak, / Hogy látva lássanak. / Ezért minden: önkínzás, ének: / Szeretném, hogyha szeretnének / S lennék valakié, / Lennék valakié.*” Nem ismeretlen ez az irodalomban, még kevésbé a misztikában: a földi szenvedélyek elégtelensége átcsap egy másik vágyakozásba, melybe elmerül és megnyugszik a szív.

„Istenem, szeress engem...”

Adytól nem idegen a szenvedélyes szeretetnek ilyen áttételes megjelenítése. Istenes versei tele vannak ilyen szuperlatívuszokkal. Nem ennek folytatása-e a *Szeress engem, Istenem* című verse? ... „*Szeress engem, ha tudsz szeretni, / Szeress engem, mert jaj, utálnak / S olyan jó szeretettnek lenni. / Szeress engem s ölelj át szépen*” (Tudom, hogy végképp nem lehet párhuzamot vonni az Ady-sors és a misztikus élményeikről híres szentek életvitele között, mégis verbális szinten a párhuzam nem lehetetlen (gondoljunk az Énekek énekének tiszta erotikája és a számtalan szentnek, például *Szent Bernátnak* elmélkedései között meglévő párhuzamra). Ezért nagyon csendben, félve, mégis határozottan állítom, hogy Ady istenes verseinek szövegei és tartalmi mélységei nagyon alkalmasak, hogy ki-ki vérmérséklete szerint felhasználja saját, Istennel folytatott „magán beszélgetéseiben”. Mennyire megrendítő, ha ezzel a fohással fordulok a „magam” Istenéhez, legvégső „szerelmemhez” (a *Nagy Szent Teréz-i és Keresztes Szent János-i* „lelki házasságra” gondolva): „*Istenem, egyetlen szerelmem: szeress engem és ölelj át szépen!*” (Bizonyára senki nem fogja emiatt rám fogni, hogy imakönyvként adom kezébe Ady kötetét.)

¹⁰ *Szelíd esti imádság* (Függelék, 44. o.)

A következő lépcsőt már nem „lábon” teszi meg. Valami nagy megrázkódtatás érte. Már a vers címe is erre utal: *Imádság háború után*. Mэгhózzá vesztes háború után, melynek fináléja, saját bevallása szerint „*Mindennek vége, vége.*” Akkora sokk érte, hogy vizionál! Lecsukódtak szemei és nincs már nekik más látnivalójuk, mint az Isten.

„Uram, nézz végig rajtam...”

De ami még megdöbbenőbb, már nincs se lába, se karja... Tán hadirokkant lett? „*Két rohanó lábam egykoron / Tédig gázolt a vérben / S most nézd, Uram, nincs nekem lábam, / Csak térdem van, csak térdem / ...S száraz karó a két karom már, / Uram, nézz végig rajtam...*” Mintha nem ugyanaz az Ady állna előttünk, mint akivel eddig megismerkedtünk. Hova lett a szilágysági kötekedő, hetyke „kurta nemes”-ivadék? Hova lett a *Góg és Magóg fia*, aki döngetni akarja az országhatárokat? Aki azzal büszkélkedik, hogy sem utódja, sem boldog őse, sem rokona, sem ismerőse nincs, ő az, aki van!.. De most térdre omolva megadja magát az Egyetlennek, aki képes a vesztes háború után Békét adni a szívének. „*Békíts ki Magaddal s magammal, / Hiszen Te vagy a Béke*”.

Pál apostol szavai jutnak eszembe: „Amikor elhatalmasodott a bűn, túlradt a kegyelem.” (Róm 5,20) Az, aki a Sátánt atyjának nevezte, most egyetlen urának, az Istennek színe előtt térdel.

Ahogy múlnak az elherdált évek, úgy érlelődik benne az elmulasztott igazság, a jóság, a szeretet iránti felelősségérzet: a *Jóság síró vágya*. Mondhatnám úgyis – a teológia nyelvén – Adyban egyre erősebbé válik a lelkiismeret szava. Épp az a lelkiismeret, amit eddig elhallgattatott. A szellemi értékekkel kommunikáló lelkünknek egy különlegesen isteni eredetű eszköze ez a lelkiismeret: ezen keresztül lép kapcsolatba Isten az emberrel. Az otthon, az apai-anyai szeretet és jóság hatására kezd kibújni a lélek talajából a *mit szabad és mit nem, mi az igaz és mi a hazugság, mi a hazard játék és mi a felelősség, mi a szép és mi a rút, mi a szent és mi a gonosz*. Ezeket a csírákat, érték-magvakat Ady mind megkapta. Ha tetszik, az ószövetségi Jahve törvényeit és az újszövetségi Jézus örömhírének (evangélium) nagy kincseit ismerte, készült az Úrvacsorára, és lelke legmélyén látta a szegények lábát mosó Mestert, és apjával az erdei havas úton megemelte kalapját a Keresztre feszített előtt.

„Milyen jó volna jónak lenni...”

Adynál ez a mindannyiunk lelkében legmélyebben elrejtett hang hallatja magát egyre sűrűbben és egyre erősebben. Ez tetten érhető az előbb említett *Jóság síró vágya*¹¹ című versében is. „...*Milyen jó volna jónak lenni. / Buzgóságban sohsem lohadni, / Semmit se kérni, el se venni, / Nagy hűséggel mindent szeretni: / Milyen jó volna mindig adni. / Még az álmokat se hazudni.*”

Érdemes el-elgondolkodni ennek a versnek minden állításán. Épp az ellenkezőjét találjuk mindannak, amit eddig mondott és vallott. Eddig tudatosan lázadt a lelkiismeretében is megszólaló normák ellen; eddig nem volt buzgó, sőt az ő Kaján szolgálatába állott; eddig önző módon mindent kért és követelt, még a más asszonyát is elrabolta –, de még őt sem akarta hűséggel szeretni. Szörnyetegnek nevezte magát a sok hazugság miatt, most pedig úgy szeretne jónak lenni.

*Egy kevésnyi Jóságért*¹² című hasonló tartalmú verséből még az is kiderül, hogy lelke legmélyén, a kezdet kezdetén jó akart lenni. Így beszél Istenhez, minden jóság alfájához és omegájához: „*Valamikor voltam örömd*” „*Hiszen annyi jósággal jövék*”. Éppen ezért hiteles az ő büntudata és viselkedése a damaszkuszi nagy kanyarban. Ezért tartom őszintének

¹¹ *Jóság síró vágya* (Függelék, 45. o.)

¹² *Egy kevésnyi jóságért* (Függelék, 46. o.)

Isten előtti könyörgését: „*Ha van még Jó bennem, óh, uram, / Kérlek ... mentsd meg belőlem*”. Megrendülten hallgatom ezeket a szavakat: „*Ne hagyj itt ocsmány, bús végek között, / Nagy gyalázatomban*” ...A nagy konvertiták szoktak ilyen alázattal könyörögni: „*Most, hogy Bűn és Idő elszaladt: / Úgy menjek el, mint kiben maradt / Egy kevésnyi Jóság.*”

A konverzió egyik feltétele az ún. „kiüresedés”. *Prohászka* klasszikus hasonlata rámutat ennek lényegére: ha személyiségünket, életünket bögréhez hasonlítjuk, akkor addig nem tud mit tenni velünk az Isten, míg a „bögrénk” tele van sárral, megkeményedett, kőkemény sárral. Az Élő vizek forrásából csak üres pohárral lehet meríteni.

Ady esetében megfigyelhető, hogy ezzel ő is tisztában volt. Ő is egy nagyon érthető metaforát használ az *Isten drága pénze* című versében. Lényegében ez is egyfajta kiüresedésről szól. „*Hát eljöttem a kamattal, / Uram-Isten, / ...Siettem, hogy el ne kessek. / Itt az Élet, itt a pénzed. / Sokat kellett ráfizetni, / Uram-Isten, / Magamnak nem maradt semmi: / Ráment mind a kamatokra.*”

Hogy mennyire nem a teológus magyarázza így ezt a verset, bizonyítékul az utolsó sorokat idézem: „*Nagy adóval, nagy kamattal, / Uram-Isten, / Akaratlan akarattal, / Add, egy kicsit visszatérjek. / Csak hogy éljek, csak hogy éljek.* Ebből az is kiderül, hogy számára is a konverzió, a „visszatérés” azonos az étellel. A teljes önátadásra („*Neked adtam, odahagytam*”) utal ez a versszak is: „*Fogatlanul, akaratlan, / Uram-Isten, / Lehessek még hatalmadban*”. Most már nem az „*új daloknak gögös Apollójaként*” áll szembe Istennel, hanem épp ellenkezőleg: „*Uram-Isten, / Lehessek még hatalmadban*”. Elfogadlak: Te vagy az úr, én – mint a tékozló fiú – annak is örülök, ha szolgálid közé veszel fel.

Ennyi kitérő és útkereszteződés után, ennyi lépcsőn le- és felfelé haladva, előre várható az egyre erősebb vágyakozás Isten után, vagy ahogy ő mondja: *Az Úr érkezése*¹³-re. De hát tényleg „érkezik” az Úr? És ha igen, vajon hogyan? Mikor?

*Mikor elhagytak,
Mikor a lelkem roskadozva vittem,
Csöndesen és váratlanul
Átölelt az Isten.*

*Nem harsonával,
Hanem jött néma, igaz öleléssel,
Nem jött szép, tüzes nappalon,
De háborus éjjel.*

*És megvakultak
Hiú szemeim. Meghalt ifjúságom,
De őt, a fényest, nagyszerűt,
Mindörökre látom.*

*(Az Úr érkezése
Az Illés szekerén, 1908)*

Azt azért még a teológusnak is nehéz lenne pontosan meghatározni, hogy ki is az az Isten, akit Ady látott. Még mielőtt elemezni kezdeném Ady istenképét, megemlítem, hogy ezzel kapcsolatban több egymásnak ellentmondó vélemény is ismeretes. Vannak, akik nevenségesnek tartják, hogy Ady úgynevezett istenes versei mögött konkrét teológiai

¹³ *Az Úr érkezése* (Függelék, 47. o.)

igazságokat, vagy a konverzió, a megtérés bárminemű kategóriáit tételezzük fel. Szerintük, köztük legtöbben ateisták, arra hivatkoznak, hogy ők közvetlenül ismerték a költőt, akinél ez a téma is csak olyan volt, mint a többi. Tehát nincs valós értéke az olyan tanulmányoknak, mint például az én most közölt írásomnak. A vád ellenem és a hozzám hasonlókat ellen az, hogy egy előre elképzelt koncepció alapján megszerkesztjük Ady istenes verseinek teológiai hátterét, és nem vesszük észre, hogy e versek a „frazeológia” alkotásai.

Nem ritka az ilyen vita az irodalomtörténészek és a teológusok között. Ehhez hasonló zajlik már évtizedek óta *Balassi Bálint* konverziójával kapcsolatban is. Ott azért annyiban könnyebb helyzetben vagyok, mert az ugyancsak nem szentéletű *Balassi Bálintnak*, a hírhedt „szoknyavadásznak” jezsuita gyóntatója is volt, és a költő Istenért és hazáért felajánlott élete, hősi halála nagyjából eldönti a mérleg állását. Ady esetében bonyolultabb probléma kereszttüzében állok. Ennek ellenére úgy gondolom, hogy senkinek sincs joga, különösen nem az írástudóknak, hogy kétségbe vonják egy írónak szavahihetőségét. Fő érvem a következő: Adyt azért nem soroltam a Világnézeti figyelő első kötetének álprófétái közé, mert a *Rousseau*-tól *Marx*-ig ívelő pályának szereplői között egyik sem gondolt, beszélt, írt úgy és olyan műveket, mint például *Az Illés szekerén* című verse.

Azt én sem tagadom, hogy miközben „istenes verseit” átélve írta, élvezte és magáénak vallotta, ilyen és ehhez hasonló versek is születtek lelkében: „*Im, halld erényim rendjét, Jehova. / Hiszek, habár rég elváltam a hittől. / ... Hazudtolom az igaz Életet. / ... Rózsákat kötözök a rózsafára. / Tejjel itatom meg a tehenet. / Borral locsolom meg a szőlőt*” (*A bölcsesség áldozása*). Vagyis – mondják ők – egy nagy félrevezetés az egész, nemcsak a világot, de önmagát is becsapja, tehát hiteltelenné válik.

Ilyen esetben, azt hiszem, teljesen reménytelen, de fölösleges is vitatkozni, mert a „főszereplő”, jelen esetben *Ady Endre* lenne egyedül hivatott arra, hogy eldöntse, hol az igazság. Egyelőre én nem *Baudelaire Romlás virágait* elemzem, hanem Ady Endrének saját kezével írt és még életében többször kiadott verseit, melyekben nemcsak a bűn ocsmányságait és a romlott élet rothadt „virágait” szemlélhetem, hanem olyan megrendítő vallomásokat is, melyek *Augustinus* Confessióját juttatják eszembe. Ilyenkor jó, ha a *Damaszkusz* egyik éles kanyarjában végig gondoljuk *Saul-Pál* eget-földet megrázó igéit. „*Bár a jót szeretném tenni, a rosszra vagyok kész. A belső ember szerint örömet találok Isten törvényében, de más törvényt tapasztalok tagjaimban: ez küzd értelmem törvénye ellen és a bűn törvényének rabjává tesz, amely tagjaimban van. Én szerencsétlen ember! Ki szabadít meg e halálra szánt testtől? Hála legyen Istennek, Jézus Krisztus, a mi Urunk által.*” (Róm 7,18–25)

A szent és a bűnös, a jó és rossz szünni nem akaró harca bennünk, örök emberi mivoltunkhoz tartozik. Vannak, akik Adyval kapcsolatban éppen e kettősség fokozott mértéke és alkoholizmusa miatt kóros tudathasadást (skizofrénia) emlegetnek.

Az orvosi vizsgálatok, zárójelentések eredményeit *Czeizel* doktor tanulmányozta, és a témát elemzi is említett tanulmányában. Neves pszichoanalitikusok, ideg- és elmeorvosok közül néhányat kívánok megemlíteni: *Ferenczi Sándor, Láng Menyhért, Nyíró Gyula*, majd a halála előtt összehívott konzílium – *Moravcsik, Jendrassik, Engel és Bálint* professzorok – egyike sem állapított meg tudathasadásra utaló tüneteket.

Vagyis én semmiképp nem tudom elfogadni azoknak az irodalomtörténészeknek a véleményét, akik azt mondják, hogy éppen tudathasadásos lelki alkata miatt ne is keressünk teológiai összefüggéseket Ady írásaiban, és életművét fogadjuk el olyannak, amilyennek ő saját magát nem egyszer, de sokszor jellemezte: Isten ellen lázadó, keresztény tanítást elutasító, sőt tagadó író. Ezzel kapcsolatban érdemes megjegyezni, hogy ez az éremnek csak egyik oldala, és azok, akik ilyennek látják, éppen a teológia iránti ellenszenvük alapján nem vizsgálják Ady lelkiismereti válságának stációit, majd az 1914 utáni korszaknak új hangvételét.

A „bibliás Ady”

A teológia mérlegére téve Ady életművét, külön beszélnünk kell arról, hogy ő – családi örökségéből kifolyólag is – „bibliás ember” volt, ami eleve elkülöníti őt azoktól a főleg francia írótól, akik Istent, erkölcsöt, keresztény hagyományokat tagadva, sőt gúnyolva, tudatosan ateistákká váltak.

Közelebbről megvizsgálva Ady költészetét, teológiai szempontból nézve is összetett képet kapunk. Magának, Ady istenképének elemzése is érdekes eredményhez vezet. Ez az Isten legtöbbször az Ószövetség pörölő, haragvó, bosszúálló *Jahveja*, *Mózes* és a próféták Istene, aki a pusztában és Sion hegyén szólal meg. Verseinek egy részében így is nevezi: *Jahve* vagy *Jahvék Jahvéja*.

1914 után, párhuzamban a világháború borzalmaival, megjelennek olyan költemények, melyekből egyértelműen látni, hogy kezébe vette a Bibliát és külön utal is azokra a szentírási könyvekre, fejezetekre, melyek írásra készítették.

Voltak olyan időszakok, amikor inkább egy-egy bibliai jelenet, vagy Isten (Jahve) egy-egy megnyilatkozása, népéhez, a világhoz való viszonya bősítette fel, vagy készítette reflexióra. Számtalan ilyen bibliai párhuzam található verseiben, és legtöbbször váratlanul robban be fantáziájába.

De élete utolsó öt évében már konkrét bibliai utalásokat találunk. Ezek közül gyűjtöttem össze néhányat.

Különösen *Ezekiel*, *Joel*, *Dániel*, *Izaiás*, *Jeremiás próféták* olvasása közben keres párhuzamot a mával, a háború szörnyűségeit szenvedő Magyarországgal.

„*Mai próféta átka*”. A vershez az alaphangulatot *Ezekiel* próféta hetedik fejezetének komor mondatai adják: „...*A föld rakva vérnek ítéletivel és a város rakva álnoksággal... Egy romlás a másikra jó...*” Ilyen állapotok vannak most is. Minden és mindenki szenved, „*Úgy szakadtunk be a Pokolba*”. Az Úr öldöklő angyalai jelennek meg. Ilyen helyzetben még a próféták (a költők) is csak makognak. Adyt is mélyen megrendítette az egyre szélesedő, majd világméreteket öltő öldöklés, a világháború, melybe minket, magyarokat megint idegen érdekekért kergettek bele. Ezt nevezi Pokolnak, és ezt átkozza meg, mint mai próféta.

„*Ésaiás könyvének margójára*” című ciklusban új hangra találunk. Itt jelennek meg először olyan gondolatok, új érzelmek, melyek eddig ismeretlenek voltak Ady verseiben. Itt most nem magáról beszél, és ezért használja egyre gyakrabban a többes szám első személyt, a mi-t, vagy a közösség nevében önti ki lelkét: „*Az emberek a síratást / A Jó álmáért is megérdemlik. / Dagadjatok meg, szent folyók, / Szívek, kik még hajléki a Jónak, / Sírjátok ki könnyeitek, / Hozsanna ma a bízó síróknak...*” (*Hozsanna a bízó síróknak*).

A könnyek is szervesen beleépülnek a konverzióba. Éppen a Biblia olvasása közben kezd azon töprengeni, hogy mégis létezik az életben egy másik dimenzió. Rádöbben arra, hogy valamikor ő is másként indult. Ez egy újabb állomás Ady életszemléletének átalakulásában „*Menekülés az Úrhoz*”¹⁴ című versében így gondol vissza egykori múltjára: „*Imádkozni is tudtunk néha, / De mindenképp Istené voltunk, / Nem-akartan és nem-tudón / Legbőszebb óránk se volt léha.*” Kezdenek összeállni a képek: „*Be szép a régi kép, a tiszta*”...és kezdi észrevenni a lényegét: azért szakadt ránk most a Pokol, mert elfeledtük és nem is hittünk a Pokolban.

A következő versszakok jelzik, hogy bár még most is a „hiszek hitetlenül” Adyja mondja e szavakat, mégis van már összehasonlítási alap! Végigjárta az élet, a pokol minden bugarát, és belátja, hogy a hitnél, ennél az Istennél jobb nincs. „*Megszakadt szép imádkozásunk, / Pedig valahogyan: van Isten, /...betakar, ha nagyon fázunk*”. Most először buzdít:

¹⁴ *Menekülés az Úrhoz* (Függelék, 49. o.)

„*Imádkozzunk, hogy higgyve higyjünk: / ... Adjuk neki hittel magunkat*”. És a befejezésnél találok rá az igazi üzenetre: egyedül ez a hit oldja meg a legnagyobb problémát: lehetetlen, hogy az ember a senkié legyen: „*mert szörnyűséges, lehetetlen, / Hogy senkié, vagy emberé / Az Élet, az Élet, az Élet.*”

De maradjunk a tényeknél! Ugyanebben a versben nyíltan kijelenti, hogy azért jutott el ehhez a viszonylag hozzánk közel álló állásponthoz, mert „*Ő mégiscsak legjobb Kisértet, / Nincs már semmi hinnivaló, / Higyjünk hát a van-vagy-nincs Úrnak*”.

Lényegét tekintve, Ady nagy utat tett meg ideáig. Igazolta a filozófia ama állítását, hogy egy érték jogosságát, szükségességét azzal is bizonyítani lehet, ha hiányát nélkülözhetetlen életszükségletnek valljuk. Ez érezhető ki ebből a versből is: én felláztam az erkölcsi normák ellen, végigjártam az utat az atyai háztól a sertések vályújáig – és higyjétek el nekem, hogy mégiscsak otthon a legjobb, az atyai háznál. Ez még nem a teljes hit, de közeledés feléje.

Lehetetlen nem észrevenni, hogy Ady, a bibliás Ady a *Csinszka-korszak* éveiben még saját roncsai közt is rátalál legnagyobb kincsére, amit majd tíz évvel később másik erdélyi írónk, *Reményik Sándor* így fogalmaz meg: „Egy istenarc van eltemetve bennem”.

Ez a végső kicsengése annak a versnek, melynek mottóját *Jeremiás* siralmaiból veszi, és „*Jaj a pásztoroknak, akik elvesztik ... az én mezőmnek juhait*”¹⁵ fenyegetést tartalmazza. Lelkének legmélyebb tárnáiban ott lappang családi örökségként a papi, lelkipásztori hivatás. Ezt az írástudói, vagyis írói hivatást még teljesebbé teheti, ha erre a talentum birtoklója odafigyel.. A „*Te előtted volt*” című vers Adynak ebbe a legmélyebb és legigazibb hivatásába enged betekinteni. A hivatás, nemcsak a prófétai, nemcsak Úr ajándéka. Ők csak akkor és azt mondhatják, amikor és amit az Úr parancsol: „*Kiálthatnék, hallgattam mégis*”. Van azonban egy nagy kérése: „*Nekem, együgyűbb pásztorodnak, / Azt add csak, hogy ne legyek rosszabb. / Ne hazudjak s az igazról is, / Óh, kevés szót az igazról is.*”

Mélységes szavakkal fejezi ki, hogy az ő arcán is Isten arcának vonásai vannak:

*Nem untam meg pásztorod lenni,
Nézni, hallgatni vagy szeretni
S éltem csak akkor csapnám hozzád,
Ha nem orcám volna orcád.*

Újabb vers születik meg, amikor *Dániel prófétát* olvassa, és Izrael tragikus sorsát jövendöli meg. Ez a magyarság szétesésének közeli bekövetkeztét juttatja eszébe. „*A szétszóródás előtt*”¹⁶ című vers az Ady által annyiszor említett nemzethalál rémének okait sorolja fel: „*Jöttünk rossz erkölccsel rossz helyre, / ...úrfajtánk egymást s a népet falta.*” Mint a legtöbb Ady-vers, ez is érvényes jelen életünkre: elsodor minket a világ örvénylő sodra: „*S fölolvast a világ kohója / S elvesztünk, mert elvesztettük magunkat.*”

A próféták olvasásának van egy „mellékterméke” is. Furcsa következtetés, de jellemző Adyra. Mindenáron magyarázatot kíván adni bujaságban elherdált életére. És ezen a téren is talál párhuzamot a próféciaikkal: „*Biblia mondja: / Pusztuló nép vezérei / Mind-mind a bujaság bolondja, / Ha már nem tud szépen vérzeni / S pusztulás hív paráznságot.*” De azt azért ő is tudja, és épp ebben a versében, az *És most már* címűben jegyzi meg: „*Elvész az ország, / Ha elfogytak az aszkéta szivek*”. (A mai olvasónak arra a kérdésére már nem ad választ, hogy ő, a nagy nemzetmentő miért nem állt az „*aszkéta szívűek*” élére, hogy „ne vésszen el az ország”).

E rövid tájékoztató jól mutatja, hogy a próféták írásai közül inkább a vészjósló sorokat válogatta ki. Ennek egyik okát abban látom, hogy ezekben az években tört rá az országra az

¹⁵ *Te előtted volt* (Függelék, 50. o.)

¹⁶ *A szétszóródás előtt* (Függelék, 51. o.)

az apokaliptikus szörnyűség, amikor sorskérdéseinkre a választ ezeknél a prófétáknál kereste, és vélte megtalálni.

Ady olvassa az Evangéliumot

De számomra van egy ennél sokkal fontosabb felfedezés: *a bibliás Ady kapcsolata az Evangéliummal*. Mert választ szerettem volna kapni arra, hogy vajon Adynak volt-e „találkozása” *Jézussal*, és ha igen, milyen volt az? Egyáltalában forgatta az Újszövetséget is? Nagyon elgondolkoztató a válasz.

Ezzel kapcsolatban két adat Adytól származik: „*Elovasandó Máté apostol evangéliuma*”, írja egyik versének élére, a másik pedig a *Jelenések könyvéből* vett idézettel utal, hogy költeményében milyen témára reflektál.

Az utóbbiról, az *Apokalipszis*-ből vett fejezetek, idézetek hatására írt két verséről csupán azt kívánom megjegyezni, hogy *János evangelista*, „*a patmoszi látnok*” könyvéből volt mit párhuzamba hozni saját korával. A Titkos Jelenések vészt hozó, trombitás angyalainak vérfürdője és a világháború véres csatái Ady fantáziájában egymást kergetik, ahogy ezt látjuk *A Titok arat* című versében.

*A csodák föntjén*¹⁷ címűben meglepő összefüggésre bukkantam. János evangelista hét harsonáról, jajról, kínról beszél. De Ady – ahogy mondja is – „*addig-addig lestem, / Míg megérkeztek a káprázatok / ...A nyolcadik Angyal: a Láz.*”.

Ez nem szerepel a *Jelenések könyvében*, ez az agyongyötört, álmatlan éjszakákat végig vergődő Ady kínzó angyala. Orvosaitól tudjuk, de sok barátjának is elmondta, hogy rettenetes éjszakái vannak.

És most, hogy kezében tartja a Bibliát, és olvassa az ítéletet hirdető, Isten akaratát végrehajtó hét harsonás angyal történetét, ő is beáll a szenvedők sorába. „*Így az üröm és halál-vágy után / Teljességessé, fantomossá válok, / ...Már mindent mindent vállalok. / A Láz és én vagyunk ma a világ*”. Íme így épül be Ady életébe az Apokaliszis „*Csillag-zuhító angyal – trombiták*” fülsiketítő hangja és víziója. Ady konverziójának „látletén” ezentúl erre is figyeljünk.

Ady Jézusa

*A nagy Hitető*¹⁸ című vers *Jézusról* szól, de ebben Ady másként beszél róla, mint ahogy eddig szokta, vagyis egy-egy odavetett mondattal, jelzővel megemlékezve róla. Ennek a versnek az adja meg súlyát, hogy utal a forrásra is, arra a szentírási könyvre, amelyből témáját meríti. Sőt azt kéri, hogy olvassuk is el, tehát győződjünk meg arról, hogy honnét meríti. A vers címe alatt ez áll: „*Elovasandó Máté apostol evangéliuma*”. A vers két okból érdemel említést. Az egyik ok: ezzel tudom igazolni, hogy Ady a Jahve típusú istenkép helyett immár a kereszténység imádott *Jézusáról* mondja el véleményét, ha úgy tetszik hitét. Ugyanakkor az is kiderül, hogy ez a vallomás nem azonos sem a katolikus, sem a protestáns hitvallással. És ez a másik ok, ami miatt határkö ez a vers.

E két megállapítás alapján mondhatjuk azt, hogy Ady eddig soha nem használt ilyen jelzőket *Jézussal* kapcsolatban, mint ebben az úgynevezett Csinszka-korszakban: „*Óh, be szép a te neved, szép Krisztus / ...Ma is nagyszerű példaságod: / Isten, Torony és Tető.*”

E sok szép jelző azonban nem változtat a tényeken: Ady ugyan most már nagyszerűnek és példamutatónak nevezi *Jézust*, sőt *Krisztusnak* hívja, ami megváltót, felkent Messiást jelent, mégis számára ez az egész evangéliumi leírás, a *Máté apostolé* is, olyan, mint egy költemény.

¹⁷ *A csodák föntjén* (Függelék, 52. o.)

¹⁸ *A nagy Hitető* (Függelék, 53.o.)

Különösen a feltámadást, a „*Harmadnap föltámadok*” kijelentést tekinti annak. Ennek ellenére ő is, „*sokan veled tartunk, / Úgy vágyjuk jég-ajkunkra az ajkad / S mondani te Együgyűségeddel: / Harmadnap föltámadunk*”.

Ugyanezzel a „kitalált”, elképzelt *Jézussal* beszélget a „*Volt egy Jézus*”¹⁹ című versében. Első két sora egyértelmű: „*Szent elgondolás...*”. Újból említi a feltámadást, épp azt, amiről *Pál* a nagy konvertita azt mondja, hogy „Ha Krisztus nem támadt fel, nincs értelme a mi tanításunknak, s nincs értelme a ti hiteteknek sem... minden embernél százalomra méltóbbak vagyunk.” (1Kor 15,14.19)

Ady érzi is, hogy minden e körül forog. Ez ugyanis a legfőbb és minden bizonytalanságot egyetlen bizonyíték, arra, hogy *Jézus* nem csupán az emberiség legcsodálatraméltóbb humanistája, hanem Isten, akinek istenségét nem költők és nem Máté-féle apostolok találták ki.

Érdemes odafigyelni, hogyan járja körül Ady a keresztény hit e legnagyobb misztériumát: „*Pedig ma is élhet. Föltámadt, / Ki Krisztus és nagyon nagy úr, / De él másképpen és igazul.*”

Hogy vajon ez a „másképpen” kifejezés fedi-e azt, amit a teológia az isteni erények között első helyen említ, tudniillik a hitet? Nos, erről nem vagyok meggyőződve, még akkor sem, ha ugyanebben a versében Isten-embernek nevezi *Jézust*: „*Járj köztünk, drága Isten-Ember, / Tavasz van, nőnek a gazok / S kevesek az igaz igazok..*”

Az előbb említett kételyemre a most következő mondat ad okot, mely újból a fantázia szintjén helyezi el az evangélium történelmi hitelességét: „*Úgy látlak, ahogy kigondoltak: / Egy kicsit véres a szived, / De én-szivem egészen tied*”.

És ide kívánczik még egy megjegyzés. A legismertebb karácsonyi köszöntők egyike, a három részes *Karácsony* című versének befejező soraiban is felbukkan, bár költőien megfogalmazva, mégis kijelentve, hogy „*regének*” tekinti a kereszténység legnagyobb realitását, az inkarnáció titkát: „*Ha ez a szép rege / Igaz hitté válna...*” Ilyenkor érződik Ady hitének alapproblémája. Ő is alighanem azt szeretné, amit *Tolsztoj* nyíltan hirdetett is, Ady pedig ebben a versében így fogalmaz meg: „*Nem volna más vallás, / Nem volna*” megváltó Krisztusunk. Írja is egy másik karácsonyi versében, a *Békesség ünnepén* címűben, hogy „*Hazug a megváltás meséje*”, hiszen megmaradt a rettenetes nyomor és a szenvedés.

Krisztus élményéről sok mindent elárul az ismert Krisztus-keresztről szóló megrendítő verse: „*Krisztus-kereszt az erdőn*”²⁰. A történet ugyan régi, de csak most, 20 év után ihleti meg *Jézust* kereső lelkét. Akkor még gimnazista lehetett. Igazi tél: nagy a hó, a csörgős szánkó előtt lovak ügetnek. Éjszaka van. Így emlékezik vissza arra az erdei útra, amikor apjával együtt ült a szánon. A vers tulajdonképpen a keresztthez fűződő egykori és mostani hangulatát tárja fel. Akkor unta a faragott képet, sőt dalolt, ha a keresztre nézett De az idő röptül, mint annak idején a szánkó. Most húsz év után újra átéli azt a holdas éjszakát, és szeretné megtenni azt, amit akkor nyeglén elmulasztott: „*Megemelem kalapom mélyen.*”

A Patyolat Üzenete²¹

Tanulmányom utolsó boltívének zárókövéül nem véletlenül választottam ezt a verset. Valójában én ezzel érzelmi szinten mindig *A pócsi Mária*²² című versét is kapcsolatba hozom, és ezt most is megteszem. Mindkét költemény más nyelvre szinte lefordíthatatlan, és meg vagyok győződve, hogy ha világnyelven íródtak volna, szerzőjüket, a „csak” magyarul verselő Ady Endrét a világirodalom legnagyobbjai között emlegetnék.

¹⁹ *Volt egy Jézus* (Függelék, 54.o.)

²⁰ *Krisztus-kereszt az erdőn* (Függelék, 55. o.)

²¹ *A Patyolat üzenete* (Függelék, 56. o.)

²² *A pócsi Mária* (Függelék, 57. o.)

De miért is hozom kapcsolatba én *A pócsi Mária*-t a látszatra teljesen más fogantatású versével, *A Patyolat üzenetével*? Mindkettőben közös gyökerre találok, az Ady-dráma legmegrendítőbb titkára: a tékozló fiú minden akadályt leküzdeni akaró hazatérés szándékára. Ady ugyanis tudja, hogy nem a sertések vályújánál van a helye.

Természetesen tudom jól, hogy mindkét alkotásnak más és más az élmény-forrása, a környezete, mégis az őszinte bánat és az új életkezdés vágya bennem egymás mellé helyezi e csodálatos versek üzenetét. Én, az Evangélium embere nem is olyan ritkán találkozom a „patyolat után integető” pócsi, gyűdi, lourdes-i Máriákba kapaszkodó Ady-féle emberekkel.

Néhány mondatot szeretnék *A Patyolat üzenetéről* írni. Nem vitás, hogy az alaphelyzet a megszokott: „*Meghurcolt a Vér*” (Megszemélyesítve, nagy betűvel írva). De ő, a végletek embere, épp ebben a reménytelennek tűnő helyzetben akarja átélni a polus másik élményét: a „szűz, makulátlan” tisztaságot. „*Most mikor már nem térhetek vissza*”. Ő mégis megkísérli, legalább gondolatban, verssorokba leírva. Tudja, annyira még emlékeznek a keresztény morálra, hogy addig ez hiteltelennek minősül, míg nem ad hangot a bánatnak. Ezért következnek a megrendítő szavak: „*Átkozom gerjedelmem, / Az elsőt, amely vágyat adott, / Az első, szennyes gondolatot.*” Abban a lelki állapotban, amiben most van, tudja, érzi, hogy „*Minden volt dolgom egy-egy átok, / Szégyen: / ... Jaj, de piszkos ruha az Élet / S a Vér be nyomorult, be ronda.*”

És ezek után már szabad az út, repül a fantázia... Hová? Egy kolostorba, oda, ahol „*Tíz-hűsz, szent bőjtű kámzsás barát / Szép árnyéka táncol körül*”. Ahol igazi boldogságra lehet találni, másra, mint amit ő ismer. És hogy ez miből származik? „*Boldog, ki Isten kegyelmében / Fehérre aszatja magát.*” Ennek a boldogságnak gyökere az aszkézisben lelhető meg. Abban, amit Ady mindig megvetett... most mégis tisztelettel beszél róla. Sőt, kijelenti, hogy bár „*késetten*”, de mégis ide húz a szíve.

A filozófiai gondolkodás jól ismeri azt a két módot, ahogy egy igazságra, egy eszmére fel lehet hívni a figyelmet. Az egyik az eszme értékének pozitív állítása és bizonyítása – a másik bonyolultabbnak látszik, de épp oly hitelt érdemlő. Ezt akkor használjuk, amikor az eszme tagadásának, hiányának rettenetes következményeit mutatjuk be. Amivel végül is épp azt érzük el, hogy nélkülözhetetlennek mondjuk magát az eszmét, és az igazságot, amit képvisel. Ady épp ezt teszi: botrányos nőügyei és vérbajjal végződő tragédiája közepette, harmincnégy évesen megöregedve, „*Mindnek túlján, / Undorodván s szépen butulván*” ünnepélyesen hitet tesz a lelki tisztaság mellett.

A vers végén látjuk őt, amint kitárt karral és messze tekintő ragyogó arccal kijelenti, hogy „*egyetlen igazi szerelmem: / A Patyolat*”,... mely felé „*kendőt lenget az én bűnös lelkem*”.

És valamiképp itt kapcsolódik a pócsi búcsúok víziójához Ady Istent kereső lelke. Máriát rengeteg jelzővel magasztalja a nép. És mindenki a maga saját igényét tudja kielégíteni a litánia csodájából. Az egyik jelző-csokor, Mária tisztaságáról énekel: „*Tisztaságos anya...Szűz virág, szent anya...*” Mondhatnánk így: patyolat tiszta.

És hogy Ady lelkének legmélyén ez a vágy mennyire egybe csengett *Szűz Mária* patyolat tiszta ragyogásával, azt én épp *A pócsi Mária*-hoz írt versében vélem megtalálni.

Ady Szűz Máriája

Nagy tévedésben vannak azok, akik a magyar kálvinistákról azt mondják, hogy náluk nem létezik a Mária-kultusz. Gimnazista koromban Ravasz László református püspöktől felejthetetlen prédikációkat hallgattam Szűz Máriáról. Különben mindmáig közös a Credónk, azonos szöveggel: „*Születék Szűz Máriától*”. Azt pedig *Mécs Lászlótól* tudom, hogy *Móricz Zsigmond* könnyekre fakadt, amikor plébániatemplomában a falusi lányok és asszonyok énekelték a Lorettói litánia szebbnél szebb jelzőit Máriáról, és ezeket jegyzetfüzetében meg is örökítette... „*Mária aranyház...Titkos értelmű rózsa...*”

Jó ezt most előre bocsátanunk, amikor Ady dicshimnuszát olvassuk a Pócsi Máriáról. Most ugyanis nekünk esne jól könnyet hullatni hallván, hogy ez a nyakas kálvinista, a Lédák szeretője, a csókok eszeveszettje hogy néz fel a „mi” Máriánkra, a Szüzre. Tény, hogy legszebb Mária-prédikációimban Ady jelzőit és megrendítő zokogását mindig belefoglalom.

Mert ne feledjük, ez a vers sírással kezdődik: „*Szívemben sír a pócsi Mária*”. Igen! Jól értettük... nekünk nem ismeretlen a „könyező Madonna”. De azt ritkán halljuk, hogy Mária valakinek a szívében sír...

„*Óh, Mária, Pócson is lakozó / ... Ma, csúf napomon, Veled hadd beszéljek.*” Máriával ugyanis mindenki mindig mindenütt beszélhet... Érmindszenten is. Ő még egy „*születlen és bűnös kálvinistá*”-val is szóba áll, különösen akkor, amikor a hozzá fordulónak „*megnőtt a szíve*”, és nagyon szeretne vele beszélni... Van mit – bőven. Annyi minden csúfság történt vele, és ilyenkor szeret hazajönni, ahol anyja, az „Édes”, akit szintén Máriának hívtak, tárt karokkal várja.

Épp most jött haza, és látja, amint a tarlott mezőkön egyik csapat követi a másikat, mert „*Tegnap volt az oláh Mária-nap*”. És neki most! épp most, erre van szüksége, mert „*Ezek hozzák magukkal a hitet*”... közben hallja a kicsi móc harangokat ... „*giling-galang*”...

De hát mi is történt? Annyit megtudhatunk, hogy újból „*csúf napokat*” él át, és ilyenkor úgy érzi, mintha tört döftek volna a szívébe. És mivel itt most *Ady Endre* beszél, mi másról lenne szó, mint nőkről, akikkel előbb-utóbb mindig konfliktusa volt. Ilyenkor újból megígéri, hogy „*megtér*”, legalábbis észhez tér, és változtatni akar eddigi életén. Ezen a katarzison esett át ezen a napon is: „*Hogy ki vagyok, ma kezdem sejtetni / ... S ma bocsátok el minden régi némbert.*”

Minden férfiban él egy ősi vágy az anyákra emlékeztető szent, tiszta nő után, aki „*csak*” szeret, és nem kíván cserébe semmit. Ez a vágy tör fel most lelkéből, és ezért akar beszélni ma a Pócsi Máriával. Egyedül ő maradt, senki mással nem tud most beszélni:

*Ma tudom, hogy csak Mária maradt,
Szívemet most már csak Mária lássa
S e Mária nem régi fancsali,
De mindennek egyesítő, nagy mása.*

Ez az a pillanat, amikor megcsömörödve minden régi földi némbertől, lelkéből feltör a vágy: találkozni, látni, beszélni az egyetlennel, az igazival, „*a zászlóknak szent zászlójá[val], / ... a menyeyi paripá[val]*”: *Máriával!* Erre várt! Máriára, mert „*mégis ez a minden*”!

És a Pócsi Mária tud beszélni még a „*pogányokkal*” is. És Ady megérti, mit mond Mária: a leglényegesebbet:

*Úgy kívánja a pócsi Mária,
Maradjak meg magamhoz érdemesnek.*

A vissza-visszatérések az érdmindszenti atyai házba, mindig megrendítették Adyt. Ezek a falak és az ősök üzenete mindig szembesítették azzal a másik énjével, aki igazán ő. Itt mindig valami tisztulási folyamat zajlott le benne. De ilyen elemi erejű katarzison, ami most történt, nem esett át. Talán épp azért, mert most már „*minden hit-húr elszakadt / S az emberben a barátja se hisz már*”. Ezért volt rá oly nagy hatással a búcsúsok processziója: „*Jön Mária s Pócsról a búcsusok*”. Percek alatt visszatér a múlt, minden olyan egyszerűvé válik. „*és játszva visz már*”. Visszajönnek a bátor diák évek. Megrohanja lelkét „*száz diák-lelki emlék*”. És miközben érkeznek a pócsi búcsúsok, már összeáll benne a végső (?) elhatározás:

*Legyőzni mindent, mi ellenem támadt,
Mutatni egy példátlan életet
S nem bocsátani el az én Máriámat.*

Aki ismeri Ady hányatott életét, megérti, hogy itt valami rendkívüli élményről számol be a költő. Nem kétséges, hogy óriási kiábrándultság vett erőt rajta: nem hisz senkiben, semmiben. Vagyis két részből áll az élménybeszámoló. Az első a teljes negatívum: a teljes hitetlenség és a barátok elvesztése – a második: az éneklő búcsúokkal egyidőben a Pócsi Máriával találkozik, lélekben újjászületik: „*Lesz Mária és életem is lesz még*”. Vagyis nincs veszve minden. A szilágyfalvi oláhok hozzák magukkal a hitet, de az erkölcsöt is! Épp azt, aminek Ady eddig hátat fordított. „*Most jönnek az igazándi morálok.*”

Az nem csökkenti a vers értékét, hogy mindebből vajmi kevés valósult meg. A vízió hiteles. Ady Mária-tisztelete igazolt. Nem ájtatos szavakat vetett papírra, hanem egy bűnös férfi küzdelmét a jóért, a tisztaságért. Ezt csak az érti és érzi át, aki a költőt elkísérte életének abba a szakaszában is, amikor a „Disznófejű Nagyúrral” vagy az Ős Kajánnal vívta harcát. Akkor elhiszi a vers utolsó mondatából felénk áradó boldogságot: „*Óh, Mária... / Áldassál, hogy ma találkoztam véled.*”

Függelék

Pap vagyok én

Igéim bővek, zengők, nagyok:
Papoknak ivadéka vagyok.

Kálvin szirt-lelke játszott velem
S a szép hazugság lett kenyérem.

Korcs hegyi-beszéd minden dalom
S a hitem: egy pogány hatalom.

Jószágom, pénzem nincsen nekem
S mégis a Pénzt, a Pénzt hirdetem.

S egyszer, életem csúnya fokán,
Pap akartam lenni Kalocsán.

Rómához állott, kicsi hija,
Prédikátorék pogány fia.

Óh, hazugságnak örök tora:
Pap vagyok én, léha cimbora.

Pogány rímek, muzsikák között
Szomjazok valami örököt.

Pokollal lelkem alig rokon,
Mennyet várok nagy mámorokon.

Álmom az Ige, az Üdv, az Út:
Be hazug élet, óh, be hazug.

(Vér és arany, 1907)

Harc a Nagyúrral

Megöl a disznófejű Nagyúr,
Éreztem, megöl, ha hagyom.
Vigyorgott rám és ült meredten,
Az aranyon ült, az aranyon,
Éreztem, megöl, ha hagyom.

Sertés testét, az undokot, én
Simogattam. Ő remegett.
»Nézd meg, ki vagyok« (súgtam néki)
S meglékeltem a fejemet,
Agyamba nézett s nevetett.

(Vad vágyak vad kalandorának
Tart talán?) S térdre hulltam ott.
A zúgó Élet partján voltunk,
Ketten voltunk, alkonyodott:
»Add az aranyod, aranyod.«

»Engem egy pillanat megölhet,
Nekem már várni nem szabad,
Engem szólítanak útra, kéjre
Titokzatos hívó szavak,
Nekem már várni nem szabad.«

»A te szivedet serte védi,
Az én belsöm fekély, galád.
Az én szívem mégis az áldott:
Az Élet marta fel, a Vágy.
Arany kell. Mennem kell tovább.«

»Az én yachtomra vár a tenger,
Ezer sátor vár énreám,
Idegen nap, idegen balzsam,
Idegen mámor, új leány,
Mind énreám vár, énreám.«

»Az egész élet bennem zihál,
Minden, mi új, felém üget,
Szent zűrzavar az én sok álmom,
Neked minden álmod süket,
Hasítsd ki hát aranyszügyed.«

Már ránk szakadt a bús, vak este.
Én nyöszörögtem. A habok
Az üzenetet egyre hozták:
Várunk. Van-e már aranyod?
Zúgtak a habok, a habok.

És összecsaptunk. Rengett a part,
Husába vajtam kezemet,
Téptem, cibáltam. Mindhiába.
Aranya csörgött. Nevetett.
Nem mehetek, nem mehetek.

Ezer este mult ezer estre,
A vérem hull, hull, egyre hull,
Messziről hívnak, szólongatnak
És mi csak csatázunk vadul:
Én s a disznófejű Nagyúr.

(Új versek, 1906)

Dalok tüzes szekeren

Vad paripáim, hajrá.
Tomporotok ma véresre verem.
Ma én vagyok ifju Apolló.
No, ki jön utánunk?
Ki éri utol tüzes szekereim?

Gyí, keselyem: fiatal Bűn,
Gyí, jó lovam: fekete Álom,
Mi áttörünk, vad paripáim,
Ezen a szürke életem,
Mi áttörünk a barna halálom.

Kerekeim a sár ne érje,
Patáitokat semmi piszok.
Fény-országúton, hajrá, paripáim,
Nem vágnak elénk
Soha gyöngye karú vén kocsisok.

Kis kordék döcögése
Átkát utánunk szórja, no, szórja,
Úgye, paripáim? Hol járunk mi akkor,
Hol jár már akkor
Az új daloknak ifjú Apollója?

(Vér és arany, 1907)

A bélyeges sereg

Krisztus szent árnya s Heine ördög-arca
Táncolnak előttünk az uton,
Hull, hull a szitok, a röhej, a sugár.
Szaladnak a bélyegesek
S egy nagy csillag van a homlokukon.

Választott fajzat: messze előtte
Bitós, szomorú hegyek
S ők mennek rongyoltan, szórtan, bélyegesen
Bús ördögök, szent mordály-égetők,
Én veletek megyek.

Véretek, ha idegen is százszor,
Mégis az enyém, az enyém,
Véres ajkakkal mézes asszonyaitok
S nyitott szívvel baráti, hú fiúk
Átöntötték belém.

Büszke kárhozók, eldobhattok százszor,
A lelkem százszor utánatok oson.
Örök bolygók, örök riasztatók,
Idők kovászai, megyek én is veletek
Bélyegesen, csillagosan.

Miénk ez a könnyes, nagy Élet.
Kórágyon és kereszt alatt
Hajrá, hajrá a Jobb felé.
Én csúnya, sárga-foltos seregem,
Futok veled és megáldalak.

(Vér és arany, 1907)

Az én hadseregem

Fiatalok,
Forró, páratlan hadseregem,
Nem baj, ha meghalok.
Enyém az ország
S a tiétek
A legszentebb hivatalok:
Ha meghalok.
Ezt okosan csináltam:
Jöjjetek, ti,
Nálamnál bűnösebbek,
Szebbek és kedvesebbek,
Többek és jobbak,
Fiatalok.
Ti vagytok az én országom,
S tiétek lesz itt minden,
Ingyen,
Egy kicsit a lelketekért
S miattam.
Előre, drága hadseregem,
Előre.
Bűneim piros zászlóját
Erényeimnek sok
Fekete rojtjával
Lobogtassátok.
Síromból is rátok
(Habár ócska a szó)
Vidáman nézek.
Vitézek,
Fiatalok,
Előre.
Nincs már nekem semmim,
Ti vagytok az örökség,
A jutalom,
Ti vagytok a dalom
S fiatalok, fiaim,
Szép lesz elesni értetek
Majdnem-majdnem
Fiatalon.

(A Minden-titok versei, 1910)

Az ős Kaján

Bíbor-palástban jött Keletről
A rímek ősi hajnalán.
Jött boros kedvvel, paripásan,
Zeneszerszámmal, dalosan
És mellém ült le ős Kaján.

Duhaj legény, fülembé nótáz,
Iszunk, iszunk s én hallgatom.
Piros hajnalok hosszú sorban
Suhannak el és részegen
Kopognak be az ablakon.

Szent Kelet vesztett boldogsága,
Ez a gyalázatos jelen
És a kicifrált köd-jövendő
Táncol egy boros asztalon
S ős Kaján birkózik velem.

Én rossz zsaketben bóbiskálok,
Az ős Kaján vállán bíbor.
Feszület, két gyertya, komorság.
Nagy torna ez, bús, végtelen
S az asztalon ömlik a bor.

Ó-Babylon ideje óta
Az ős Kaján harcol velem.
Ott járhatott egy céda ősöm
S nekem azóta cimborám,
Apám, császárom, istenem.

Korhely Apolló, gúnyos arcú,
Palástja csusszan, lova vár,
De áll a bál és zúg a torna.
Bujdosik, egyre bujdosik
Véres asztalon a pohár.

»Nagyságos úr, kegyes pajtásom,
Bocsáss már, nehéz a fejem.
Sok volt, sok volt immár a jóból,
Sok volt a bűn, az éj, a vágy,
Apám, sok volt a szerelem.«

Nyögve kínálok törött lantom,
Törött szívem, de ő kacag.
Robogva jár, kel, fut az Élet
Énekes, véres és boros,
Szent korcsma-ablakunk alatt.

»Uram, kelj mással viadalra,
Nekem az öröm nem öröm.
Fejfájás a mámor s a hírnév.
Cudar álmokban elkopott
A büszke oroszlán-köröm.«

»Uram, az én rögöm magyar rög,
Meddő, kisajtott. Mit akar
A te nagy mámor-biztatásod?
Mit ér bor- és véráldomás?
Mit ér az ember, ha magyar?«

»Uram, én szegény, kósza szolga,
Elhasznált, nagy bolond vagyok,
Miért igyak most már rogyásig?
Pénzem nincs, hitem elinált,
Erőm elfogyott, meghalok.«

»Uram, van egy anyám: szent asszony.
Van egy Lédám: áldott legyen.
Van egy pár álom-villanásom,
Egy-két hivem. S lelkem alatt
Egy nagy mocsár: a fürtelem.«

»Volna talán egy-két nótám is,
Egy-két buja, új, nagy dalom,
De, íme, el akarok esni
Asztal alatt, mámor alatt
Ezen az ős viadalon.«

»Uram, bocsásd el bús szolgálodat,
Nincs semmi már, csak: a Bizony,
Az ős Bizony, a biztos romlás,
Ne igézz, ne bánts, ne itass.
Uram, én többet nem iszom.«

»Van csömöröm, nagy irtózásom
S egy beteg, fonnyadt derekam.
Utolszor meghajlok előtted,
Földhöz vágom a poharam.
Uram, én megadom magam.«

S már látom, mint kap paripára,
Vállamra üt, nagyot nevet
S viszik tovább a táltosával
Pogány dalok, víg hajnalok,
Boszorkányos, forró szelek.

Száll Keletről tovább Nyugatra,
Új, pogány tornákra szalad
S én feszülettel, tört pohárral,
Hűlt testtel, dermedt-vidoran
Elnyúlok az asztal alatt.

(Vér és arany, 1907)

Kain megölte Ábelt

Uram, én Jehovám,
Tudtam, hogy ölni nem szabad
S Kain megölte újra Ábelt:
Megöltem magamat.

El sem bujdoshatom,
Nem mostam meg véres kezem,
Nem vétkeztem, mikor gyilkoltam
És most sem vétkezem.

Nincs senkihez közünk
S te nem adtál elég erőt,
Uram, hogy ketten legyünk eggyek
A te arcod előtt.

És föltámadt Kain,
Ki százszor többet szenvedett
S megölte önmagával együtt
Ábelt, gyermekedet.

E földön senki sincs.
Ki vádolhat halottakat,
Te sem, Uram, az Égben ott fent,
Bár ölni nem szabad.

Megöltem magamat,
Mert furcsák voltunk kettesen:
Fogadj, Jehovám, két-eggyünket
Értőn és kedvesen.

(A Minden-titok versei, 1910)

Rendben van, Úristen

Ki akarta, hogy megtagadjam,
Örök Sionát messzehagyjam
S visszakolduljam örege
Magamat ismét unt kegyébe?

Lelkes képem kinek a képe,
Kinek roskadok én elébe,
Amikor minden elhagyott
S nem tudom, ő van-e valóban?

Ki füröszt engem rosszban, jóban,
Kibe olvadok elmulóban,
Kitől kérdek meg egy napon,
Vajjon kínomban kedve telt-e?

Ki akarta, ki istenelte
Bús lényemet, így ki nevelte,
Ilyen gyávának, kicsinek,
Hogy makacsul még meg se haljak?

Ki akarta, hogy ne akarjak
S mint csenevész, őszi fű-sarjak
Feküdjek kaszája elé
S így szóljak: rendben van, Úristen?

(Szeretném, ha szeretnének, 1909)

Vezeklő vigadozás zsoltára

Tudom, hogy magasságba küldtek
S pályám grádicsát mégis sírva hágom.
Rút bűn az én szomoruságom.

Víg zengedezésre hívtam
S gonosz jajjal illettem nagy személyed,
Jehovák Jehovája, Élet.

Feledtem, hogy szent az én testem,
Mert örök Rend fehér folyói mossák:
Csodálatos csodálatosság.

Mindenki szent, ki életet nyer,
Mindenki fia és mindenki atyja
S átkozott, ki létjét siratja.

És egyformán szent minden élet,
Magvető vagy rothadt, csirátlan semmi,
Bűn az életet nem szeretni.

Minden nemzés, a meddőség is,
Zseni, állat-sor egyben-egyek, hősök,
Belső sebek s varral-verősök.

Csak örülni szabad, örülni,
Ellankadni soha: mindent lebírni,
Sírni nem szabad, sohse sírni.

Jehovák Jehovája, Élet,
Minden jajom víg-hahotázva szánom,
Bocsásd meg a szomoruságom.

(Szeretném, ha szeretnének, 1909)

Szelíd, esti imádság

Uram, adj csöndes éjt,
Nyugodalmas, nagy éjt
A te vén gyermekednek,
Beteg, rossz gyermekednek.

Fölséges dáridók,
Keserves dáridók
Muzsikája kerüljön,
Hangja messze kerüljön.

Ne ülje szívemet,
Nyomorék szívemet
Az ébrenlét lidérce,
Rettenetes lidérce.

Aludjak kacagón,
Álmodjak kacagón
S boldoguljak álmomban,
Ifjuljak meg álmomban.

Valami nagyon nagyot,
Valami dicső nagyot
Álmodva hadd képzeljek,
Éjemben hadd képzeljek.

Imádkozzak, mint gyerek,
Régi, iskolás gyerek,
Istenes áhitattal,
Altató áhitattal.

Mikor az alkony leszáll,
A barna alkony leszáll,
Régi imám az ajkam
Szaporázza, az ajkam: (Adj
csöndes éjt szüleimnek, adj csön-
des éjt mindenkinek. Istenem,
én járva-kelve, fölvirradva
és lefekve, imádlak, mint
édes Atyám. Jó Atyám, vi-
selj gondot rám, ámen.)

(Szeretném, ha szeretnének, 1909)

Jóság síró vágya

Meleg karokban melegedni,
Falni suttogó, drága szókat,
Jutalmazókat, csokolókat:
Milyen jó volna jónak lenni.

Buzgóságban sohsem lohadni,
Semmit se kérni, el se venni,
Nagy hűséggel mindent szeretni:
Milyen jó volna mindig adni.

Még az álmokat se hazudni,
Mégis víg hitet adni másnak,
Kísérő sírást a sirásnak:
Milyen jó volna áldni tudni.

Meleg karokban melegedni,
Falni suttogó, drága szókat,
Jutalmazókat, csokolókat:
Milyen jó volna jónak lenni.

(A Minden-titok versei, 1910)

Egy kevésnyi jóságért

Ha van még Jó bennem, óh, uram,
Kérlek és nem is szomoruan,
Óh, mentsd meg belőlem.

Hiszen annyi jósággal jövök,
Ám lelkemnek szemérem-övét
Letépte világod.

Valamikor voltam örököd,
Ne hagyj itt ocsmány, bús végek között,
Nagy gyalázatomban.

Most, hogy Bűn és Idő elszaladt:
Úgy menjek el, mint kiben maradt
Egy kevésnyi Jóság.

(A Minden-titok versei, 1910)

Az Úr érkezése

Mikor elhagytak,
Mikor a lelkem roskadozva vittem,
Csöndesen és váratlanul
Átölelt az Isten.

Nem harsonával,
Hanem jött néma, igaz öleléssel,
Nem jött szép, tüzes nappalon,
De háborus éjjel.

És megvakultak
Hiú szemeim. Meghalt ifjuságom,
De őt, a fényest, nagyszerűt,
Mindörökre látom.

(Az Illés szekerén, 1908)

A Sion-hegy alatt

Borzolt, fehér Isten-szakállal,
Tépetten, fázva fújt, szaladt
Az én Uram, a rég feledett
Nyirkos, vak, őszi hajnalon
Valahol Sion-hegy alatt.

Egy nagy harang volt a kabátja,
Piros betűkkel foltozott,
Bús és kopott volt az öreg Úr,
Paskolta, verte a ködöt,
Rórátéra harangozott.

Lámpás volt reszkető kezemben
És rongyolt lelkemben a Hit
S eszemben a régi ifjuság:
Éreztem az Isten-szagot
S kerestem akkor valakit.

Megvárt ott, a Sion-hegy alján
S lángoltak, égtek a kövek.
Harangozott és simogatott,
Bekönnyezte az arcomat,
Jó volt, kegyes volt az öreg.

Ráncos, vén kezét megcsókoltam
S jajgatva törtem az eszem:
»Hogy hívnak téged, szép, öreg Úr,
Kihez mondtam sok imát?
Jaj, jaj, jaj, nem emlékezem.«

»Halottan visszajöttem hozzád
Én, az életben kárhozott.
Csak tudnék egy gyermeki imát?«
Ő nézett reám szomorún
S harangozott, harangozott.

»Csak nagyszerű nevedet tudnám.«
Ő várt, várt s aztán fölszaladt.
Minden lépése zsoltár-ütem:
Halotti zsoltár. S én ülök
Sírván a Sion-hegy alatt.

(Az Illés szekeren, 1908)

Menekülés az Úrhoz

Be szép a régi kép, a tiszta,
Be szép volt a világon élni,
Be szép volt az a lázadó,
Mégis uras, szent Össze-Vissza.

Imádkozni is tudtunk néha,
De mindenképp Istené voltunk,
Nem-akartan és nem-tudón
Legbőszebb óránk se volt léha.

Be szépeket elhittünk akkor,
És a Poklot hogy elfeledtük
És most a Pokol muzsikál:
Fülünkben száz és szörnyű akkord.

Megszakadt szép imádkozásunk,
Pedig valahogyan: van Isten,
Nem nagyon törődik velünk,
De betakar, ha nagyon fázunk.

Imádkozzunk, hogy higgyve higyjünk:
Van Isten, de vigyáz Magára,
Van Isten s tán éppen olyas,
Kilyenekben valaha hittünk.

Adjuk Neki hittel magunkat,
Ő mégiscsak legjobb Kisértet,
Nincs már semmi hinnivaló,
Higyjünk hát a van-vagy-nincs Úrnak.

Mert ő mégis legjobb Kisértet
S mert szörnyűséges, lehetetlen,
Hogy senkié vagy emberé
Az Élet, az Élet, az Élet.

(A halottak élén, 1918)

»Te előtted volt«

„Jaj a pásztoroknak, kik elvesztik és elszaggatják
az én mezőmnek juhait, azt mondja az Úr” ...
... „Én uram ... én pedig nem utáltam meg a te
utánad való pásztorságot és a háborúságnak nap-
jait nem kívántam, te tudod: ami az én számból
kijött, te előtted volt...”

Jeremiás siralmi

»Te előtted volt« mindig szálló,
Sokszor síró s néha riszáló
Szegény szava az embereknek:
Ha sohse szerettél: szeress meg.

Tudod, Uram, hogy mostanában
Ólom-tüzek égtek a számban,
Kiálthatnék, hallgattam mégis,
Tudok mindent, hallgattam mégis.

Hatalmat, Te, másoknak mértél,
Túl az aranynál s túl a vérnél.
Egekig a fák sohse nőnek:
Viszed már számadásra őket.

Nekem, együgyűbb pásztorodnak,
Azt add csak, hogy ne legyek rosszabb.
Ne hazudjak s az igazról is,
Óh, kevés szót az igazról is.

Tréfál a kezed? Játszik? Büntet?
Nem utáltalak meg – bennünket:
»Te előtted volt«, Te csináltad
S én úgy teszek, ahogy kívántad.

Nem untam meg pásztorod lenni,
Nézni, hallgatni vagy szeretni
S éltem csak akkor csapnám hozzád,
Ha nem orcám volna az orcád.

(A halottak élén, 1918)

A szétszóródás előtt

„És áll (az előbbieknél) helyébe egy utálatos...
és békességnek színe alatt csalárdul cselekszik
azzal és elmenvén győzedelmet vészen kevés nép-
pel. Elfoglalja az országnak gazdag részét...
zsákmányt, prédát és gazdagságot oszt az ő vité-
zeinek, és gondolataival forgolódik az erősségek-
nek megvételek felől, de azt ideig eltitkolja.”
Dániel könyve, 11.

Hát népét Hadur is szétszórja:
Szigoruabb istenek ezt így szokták,
Miként egy régi, bánatos erdélyi
Prédikátor írásba róttá
Keresvén zsidókkal atyafiságunk.

Jöttünk rossz erkölccsel rossz helyre,
Volt utonállók új utbanállóknak
S míg úrfajtánk egymást s a népet falta,
Tunya álmainkat jég verte
S még a Templomot se építettük föl.

Helyünkön meg nem tudtunk állni
S ide kerültünk, ez kezdeti átkunk,
Ma már nem mienk paráznás vérünk sem,
Jöhet a helyünkre akármí:
Megöltük és kibűnöztük magunkat.

És mi nem leszünk majd szétszórva
Árvult, de mégis győzedelmes fajta:
Minket korszakok tűz-dühe nem edzett
S fölolvast a világ kohója
S elveszünk, mert elvesztettük magunkat.

(A halottak élén, 1918)

A csodák föntjén

„...Mikor a harmadik angyal trombitált volna,
leesék az égről egy nagy csillag... a csillagnak
neve pedig öröm... És mikor az ötödik angyal
megfuvallotta trombitáját... csillag esék le az
égről, melynek adaték a mélységes kútnak kul-
csa... Annak okáért az napokban keresik az em-
berek a halált, de nem találják meg azt és kíván-
nak meghalni, de a halál elmegyen előlük...”
(*János jelenései, 9., 10.*)

Csillag-zuhító angyal-trombiták
Piros hangjára addig-addig lestem,
Míg megérkeztek a káprázatok
S csodáit küldi, pirítva a testem,
A nyolcadik angyal: a Láz.

Minden rendestől eltéptem magam,
Szemem prédáit mind összezilálom.
Életem száz mással elegyitem,
Cspadoshasson vitézül föl az álom
S száz színű álom-rettenet.

Csodálatos, képes rettenetek
Szent zavaros kora, íme, szakadt rám,
Ülnek bennem viziók és valók
Szerelmesen, fájón összetapadván,
Hogy minden: ugyanegy legyen.

Így, az öröm és halál-vágy után
Teljességessé, fantomossá válok,
Reggelt, oldást, bizonyt nem keresek
S leráztam a csak-ez és csak-egy jármot:
Már minden mindent vállalok.

A Láz és én vagyunk ma a világ,
Nem sietek, mert már el ugyse kések,
Csillag-zuhító angyal-trombiták,
Száz étellel fölérő jelenések
Visznek csodák föntjére föl.

(*A halottak élén, 1918*)

A nagy Hitető

Elolvasandó Máté apostol evangéliuma

Költők költője, gyermek halálíg,
Ha körülfogtak bitóbánatok,
Drága, isteni Együgyüséged
Csak ennyit szólalt fojtott sírással:
Harmadnap föltámadok.

Néped nem volt s papi-fejedelmek
Mégis aggódtak, hogy majd mit mivel
Egy zavaros beszéded visszhangja
Már gyülő-seregével Igédnek
S nagyra nőtt sziveivel.

Megint a jó Pilátust keresték
Sápadtan minden farizeusok:
Adjon a sírhoz több katonát még,
Mert bolondok, csalók és varázslók
Az eféle Krisztusok.

És pénzt vevének a katonák föl,
Koporsód száját, akik őrizék,
Mert hátha mégiscsak föltámadnál
S amit vértajtékos, szép szád mondott:
Égi s ezernyi igék.

Minden költők közül te kaptad
Keresztek és bitók legjobbját,
Mert minden költők költője voltál,
Kiben istenien oldódtak meg
Legemberibb, legalázóbb igák.

Óh, be szép a te neved, szép Krisztus
S így árulkodtak: »a nagy Hitető«,
Így árulkodták Pilátusnak
Ma is nagyszerű példaságod:
Isten, Torony és Tető.

Nagy Hitető, sokan veled tartunk,
Nagy Elárult, úgy fáj, hogy itt vagyunk,
Úgy vágyjuk jég-ajkunkra az ajkad
S mondani te Együgyüségeddel:
Harmadnap föltámadunk.

(A halottak élén, 1918)

Volt egy Jézus

Szent elgondolás: volt egy Jézus,
Ki Krisztus volt és lehetett
És szerette az embereket.

Ő mondta: fegyvert a fegyverrel
Győzni s legyőzni nem szabad:
Jézus volt, Krisztus: legigazabb.

Az emberek úgy elrosszultak
(Hiszen nem voltak soha jók):
Most Krisztus-hitünket csufolók.

Pedig ma is élhet. Föltámadt,
Ki Krisztus és nagyon nagy úr,
De él másképpen és igazul.

Járj köztünk, drága Isten-Ember,
Tavasz van, nőnek a gazok
S kevesek az igaz igazok.

Úgy látlak, ahogy kigondoltak:
Egy kicsit véres a szíved,
De én-szívem egészen tied.

(A halottak élén, 1918)

Krisztus-kereszt az erdőn

Havas Krisztus-kereszt az erdőn
Holdas, nagy, téli éjszakában:
Régi emlék. Csörgős szánkóval
Valamikor én arra jártam
Holdas, nagy, téli éjszakában.

Az apám még vidám legény volt,
Dalolt, hogyha keresztre nézett,
Én meg az apám fia voltam,
Ki unta a faragott képet
S dalolt, hogyha keresztre nézett.

Két nyakas, magyar kálvinista,
Miként az Idő, úgy röptünk,
Apa, fiú: egy Igen s egy Nem,
Egymás mellett dalolva ültünk
S miként az Idő, úgy röptünk.

Húsz éve elmúlt s gondolatban
Ott röptül a szánom az éjben
S amit akkor elmulasztottam,
Megemelem kalapom mélyen.
Ott röptül a szánom az éjben.

(Az Illés szekeren, 1908)

A Patyolat üzenete

Meghurcolt a Vér, ez a Pokolba
Bomolva, romolva
Vágtató, tüzes fogat
S most lenget utánam jelt
A Patyolat.
Most, most szeretnék lenni bátran
Élet-tagadó, szűz, makulátlan,
Vágytalan és tiszta.

Most, mikor már nem térhetek vissza,
Átkozom gerjedelmem,
Az elsőt, amely vágyat adott,
Az első, szennyes gondolatot.
Szerelmem,
Ki olyan hamar ébredt,
Óh, emlékek, emlékek,
Csak egy kicsit ne bántanátok.

Minden volt dolgom egy-egy átok,
Szégyen:
Boldog, ki Isten kegyelmében
Fehérre aszatja magát.
Tíz-húsz, szent bőjtű, kámzsás barát
Szép árnyéka táncol körül:
Be boldog, aki nem örül:
Jaj, be piszkos ruha az Élet
S a Vér be nyomorult, be ronda.

Harmincnégy esztendő, vén koromba,
Mindenek túlján,
Undorodván s szépen butulván,
De, jaj, mégis tudván sokat,
Sírva nézem, hogy kendőt lenget
Késetten az én bűnös lelkem
S egyetlen, igazi szerelmem:
A Patyolat.

(A menekülő élet, 1912)

A pócsi Mária

Ma Máriától jönnek a szivek,
Ma Mária-kép minden durva lábnyom.
Szívemben sír a pócsi Mária
Egy őszi, emlékes délutánon.

»Óh, Mária« – mindig új-új csapat
Énekel a poros, tarlott mezőkön,
Ezek hozzák magukkal a hitet
S porfelhőben fölöttük ez a nő jön.

Óh, Mária, Pócson is lakozó
Regina Vitae és maga az Élet,
Itt, Érmindszenten, útra készülön,
Ma, csúf napomon, Veled hadd beszéljek.

Egy idő óta megnőtt a szívem
S a szép bűnöktől keservesen tiszta
S most hirtelen csak Tégedet keres
Egy szüzetlen és bűnös kálvinista.

Tegnap volt az oláh Mária-nap,
Tegnap temettem minden élet-rangot
S ma jönnek meg a pócsi búcsusok
S ma táncolnak a kicsi, móc harangok.

Hogy ki vagyok, ma kezdem sejteni:
Rossz ébredő és sokat próbált fekvő,
Az Életnek rosszul nőszült veje,
Vallástalan és nőtelen, öreg vő.

Ma kell kihúzni a szomorú tört,
Melyet az élet szívembe belévert,
Ma felejték el minden igazat
S ma bocsátok el minden régi némbert.

Ma tudom, hogy csak Mária maradt,
Szívemet most már csak Mária lássa
S e Mária nem régi fancsali,
De mindennek egyesítő, nagy mása.

Mária a nagy, fehér jégtorony,
Mária a zászlóknak szent zászlója,
Mária a mennyei paripa,
Ha vágatván visszaköszönök róla.

»Óh, Mária« – hallga – giling-galang,
»Óh, Mária« – és mégis ez a minden:
Ma érkeznek Pócsról a búcsusok
S processziók én rossz idegeimben.

Óh, Mária, ma már azt üzenem
Azoknak, akik halálomra lesnek:
Úgy kívánja a pócsi Mária,
Maradjak meg magamhoz érdemesnek.

Ma egyszerűbb, emberibb a dolog,
Ma már tudom, hogy nem nagy csoda élni:
Egy Mária, még hogyha pócsi is,
Pogányokkal is tudhat jól beszélni.

Mikor már minden hit-húr elszakadt
S az emberben a barátja se hisz már,
Jön Mária s Pócsról a búcsusok,
Jön a szívünk, multunk és játszva visz már.

Ma már hiszem: nagy döntés vár reám,
Legyőzni mindent, mi ellenem támadt,
Mutatni egy példátlan életet
S nem bocsátni el az én Máriámat.

Óh, Mária, ma úgy zeng a szívem
Mint szűz-nyövä, bátor diák-koromban:
Akkor lehet akárki is vitéz,
Ha a hite és már mindene romban.

Most érkeznek a pócsi búcsusok,
Szívem s őszi, száz diák-lelki emlék,
Giling-galang, ének, Ősz, Mária:
Lesz Mária és életem is lesz még.

»Óh, Mária« – jön a te életed,
Hozzák messze, szilágyfalvi oláhok,
Most jönnek már az édes babonák,
Most jönnek az igazánci morálok.

Óh, Mária, most jön a hazudó,
Igazi és Halált-incselő Élet,
Óh, Mária, Élet, giling-galang,
Áldassál, hogy ma találkoztam veled.

(A Minden-titok versei, 1910)